

Høringsforslag til

PLAN FOR NATIONALPARK VADEHAVET 2025-2030

Musvåge. Foto: Torben Andersen

INDHOLD

Forord	4
Sammenfatning	6
1. Formål og rammer	12
1.1. Formål	12
1.2. Rammer og forudsætninger	14
1.3. Om Nationalpark Vadehavet	16
1.4. Om UNESCO Verdensarv Vadehavet	19
1.5. Redegørelse for og evaluering af indsatsen 2019-2024	20
1.6. Offentligheden og den nye plan	23
2. Vision, mission, værdier og målsætninger	25
2.1. Vision, mission, værdier	25
2.2. Målsætninger	26
2.3. Strategiske principper	27
2.4. Indsatsområder	28
Indsatser	30
1. Natur og landskab	32
2. Kultur og kulturhistorie	37
3. Friluftsliv	40
4. Undervisning, forskning og formidling	45
5. Lokalsamfund, erhverv og turisme	48
6. Trilateralt vadehavssamarbejde og verdensarv	52
7. Kommunikation	57
8. Redegørelse og evaluering	63
9. Afrunding	67
Bilag	68
Noter og kilder	68

Titel	Høringsforslag til plan for Nationalpark Vadehavet 2025-2030
Udgiver	Nationalpark Vadehavet, Havnebyvej 154, 6792 Rømø
Online	www.nationalparkvadehavet.dk f vadehavet @ nationalparkvadehavet
Tekst	Nationalpark Vadehavet
Udgivelsesår	2024
Layout	Understreg, Esbjerg
Copyright	Nationalparkfond Vadehavet
Distribution	Tryk og elektronisk
Forsidefoto	Jens Karsten Jørgensen

*Janderup Kirke ved Varde Å.
Foto: Kristian Simonsen*

FORORD

Kære læser

Du sidder med Nationalparkfond Vadehavets plan for tredje planperiode 2025-2030. En plan, som bygger videre på planerne for de første perioder 2013-2018 og 2019-2024. Vision, mission, værdier og målsætninger er de samme. Vores strategiske principper for den måde, vi vil arbejde på, er justerede. Vores indsatsområder er de samme.

Forskellen på planerne ligger især i afsnittet med indsatserne, hvor en række nye, prioriterede initiativer er planlagt for den kommende planperiode. De fleste indsatser vil vi løfte sammen med vores lokale samarbejdspartnere, mens vi vil gennemføre nogle initiativer sammen med de andre danske nationalparker eller med vores trilaterale samarbejdspartnere i de tyske og nederlandske vadehavsområder.

Ja, du læste rigtigt: Vi er Danmarks eneste internationale nationalpark, som naturligvis arbejder lokalt og nationalt, men også internationalt specielt via Det Trilaterale Vadehavssamarbejde og sammen med Verdensarv Vadehavet samt Nordens Verdensarvssteder.

De to første planer har vi evalueret. Resultaterne fra evalueringerne og de erfaringer, som vi har opsamlet i vores daglige arbejde, er indarbejdet i denne plan specielt i forhold til den måde, vi arbejder på. Men de fleste idéer i planen er givet til os fra lokale borgere, organisationer, kommuner, virksomheder, skoler, nationalparkpartnere og -frivillige m.fl. Tak for jeres mange gode forslag og jeres opbakning. Det fylder os med glæde og også en vis ydmyghed, at så mange vil bidrage. Det motiverer og inspirerer til at fortsætte det gode og store samarbejde, vi har fået op at stå i nærmest alle hjørner af nationalparken. Tak til jer alle for idéer og samarbejde. Vi har forsøgt at få så mange forslag med som muligt med skyldig skelen til vores økonomi, ressourcer og de overordnede målsætninger i loven.

Du tænker måske, hvorfor laver vi en plan for hele seks år? Det skal vi. Det tilsiger loven om nationalparker, ligesom lov og bekendtgørelse fastlægger mange af rammerne for det, vi skal arbejde med. Miljøministeren har godkendt planen. Til gengæld er det bestyrelsen for Nationalpark Vadehavet, der har bestemt de konkrete projekter og aktiviteter, vi skal fokusere på de kommende år. Godt rådgivet af Nationalparkrådet og vores Forskningsudvalg, Kulturudvalg, Naturudvalg og Partnerudvalg.

Hvor peger denne plan så hen? Der er to ord, som vil gå igen: Kendskab og ejerskab. Vi er allerede Danmarks bedst kendte og mest besøgte nationalpark, men for mange ved for lidt om, hvad vi laver, og hvordan de kan bidrage og være med. Derfor vil vi øge kendskabet til nationalparken, ligesom vi vil aktivere endnu flere i arbejdet med at passe på "Danmarks vigtigste bidrag til verdens natur" (citater: Danmarks Naturkanon, 2018). Vi vil også se, om vi kan yde et bidrag til at øge folkesundhed i bred forstand ved oplevelser, faciliteter og aktiviteter ude i naturen for dig eller en, du kender. Det gælder også dem, der eksempelvis ikke trives eller føler, de står ved siden af samfundet eller måske 'bokser' med efterdønninger af stress. Vi vil også have et øget fokus på at gøre noget for den marine natur i denne periode, ligesom vi vil se, om vi kan få samlet vores mindre initiativer i færre og større indsatser, der alt andet lige vil give en større effekt i form af bedre overblik, natur og biodiversitet. Centralt er også at styrke vores gode samarbejder med de fire vadehavskommuner i meningsfulde, fælles aktiviteter med klare rollefordelinger mv.

Alt det og meget mere kan du læse om i Plan for Nationalpark Vadehavet 2025-2030.

God læselyst!

Med venlig hilsen

*Flemming Just
Formand for
Nationalpark Vadehavet*

SAMMENFATNING

Nationalpark Vadehavet er Danmarks største og eneste internationale nationalpark, som tillige rummer en UNESCO verdensarv, Verdensarv Vadehavet. Dette er vores plan for vores aktiviteter i perioden 2025-2030.

Rammer og proces

Plan for Nationalpark Vadehavet 2025-2030 er et redskab for bestyrelsen for Nationalparkfond Vadehavet til at udvikle nationalparken med afsæt i at realisere vision, mission, værdier, strategiske principper og målsætninger.

Grundlaget for nationalparkens udpegning er beskrevet i første plan for 2013-2018 og senere opdateret på www.nationalparkvadehavet.dk, hvor du kan få inspiration til gode oplevelser og få mere viden om natur, kultur, friluftsliv, lokal udvikling, trilateral samarbejde mv.

Lov om nationalparker og Bekendtgørelse for Nationalpark Vadehavet fastlægger, at planen skal revideres hvert sjette år med afsæt i en redegørelse for og evaluering af fondens arbejde igennem den forgangne planperiode. Denne plan gælder for tredje planperiode 2025-2030. Den hviler på de foregående to planperioders aktiviteter, resultater og erfaringer, ligesom der blev udarbejdet en redegørelse og evaluering i 2023. Efterfølgende er der udarbejdet et debatoplæg som et afsæt for indkalde idéer og forslag i første kvartal 2024. Idéer og forslag er indsamlet via borgerworkshops, email, annoncering, sociale medier, nyhedsbrev, workshops med partnere, bestyrelse, råd, udvalg, medarbejdere m.v. I alt 450 idéer og forslag er modtaget.

Bestyrelse og råd i Nationalparkfond Vadehavet har prioriteret idéer og forslag. Derefter er de besluttede forslag fordelt på vores seks indsatsområder. Nogle aktiviteter er nye, mens andre er fortsat fra sidste planperiode. Alle skal styrke bæredygtigheden i området.

Indsatser og aktiviteter

Nøgleord er ejerskab og kendskab, som skal reflekteres i alle aktiviteter. Nyt er også, at vi byder ind med bidrag til løsning på nogle af de store samfundsordre, herunder biodiversitetskrisen og befolknin-

gens udfordringer på sundheds- og trivselsområdet. Vi tager således vores samfundsansvar på os.

I forhold til de to foregående planer er det valgt i denne plan at samle flere mindre aktiviteter i større, prioriterede indsatser. Det giver et bedre overblik over alt det, vi arbejder med, og er nemmere at overskue for andre end sekretariatets medarbejdere. En læring fra de første planperioder, som vi har taget til os.

Indsatsområde 1.

Natur og landskab

Blandt de nye tiltag er et fokus på marine naturforbedringer fx igennem ålegræs og fiskebørnehaver, nye teknologi til naturovervågning og -forvaltning, afklaring af insekter og planter samt mere natur på private arealer. Vi vil fortsat arbejde på at få mere viden om Vadehavets værdifulde natur, ligesom vi vil bidrage til at naturforbedre vandhuller, søer og vandløb. Vadehavets kyst- og ynglefugle skal have bedre levevilkår igennem regulering af prædatorer, hegninger, græsning og konkrete tiltag mod bestemte arter mv.

Indsatsområde 2.

Kultur og kulturhistorie

Et nyt tiltag bliver at arbejde for at afdække, om vi kan medvirke til at sikre områdets stednavne og særegne begreber (sprog) for eftertiden. Bygningsarven ligger mange på sinde og er nævnt i en række idéer og forslag, og vores indsats på området skal genbesøges og gentænkes. Også sammenhænge mellem Vadehavets kultur og natur får mere fokus og indlejres også i andre indsatsområder, fx formidling i landskabet og generelt. Vi vil desuden arbejde for at samle kulturkræfterne i vadehavsområdet – fællesskab gør stærk. Endelig indgår den levende kulturarv i vores arbejde igennem events og arrangementer og ved at lokale beboere fortæller deres historie.

Indsatsområde 3.

Friluftsliv og sundhed

Arbejdet med at blive et aktiv for folkesundheden er nyt, hvor vi skal afklare, hvordan og hvor vi kan bidrage. Vi skal finde nye og kendte samarbejdspartnere samt finansiering til vores aktiviteter. Et led i indsatsen er at blive en stemme for at fortælle, at naturen heler og er sund, men vi skal ikke være alle vegne, og vi må

Blåhals. Foto: Torben Andersen

aktivere befolkningen til at gøre noget for naturen. Vi fortsætter indsatsen med god adfærd i naturen (code of conduct) og med at udvikle formidling ude i landskabet sammen med ruter, stier, fugleskjul og andre friluftsfaciliteter med tilgængelighed for alle, ligesom de blå ruter til vands skal afmærkes, og formidlingen om det blå friluftsliv skal styrkes.

Indsatsområde 4.

Undervisning, forskning og formidling

Arbejdet med at styrke mitvadehav.dk som læringsplatform fortsættes over for børn, unge og voksne. Den marine natur og kultur skal mere i fokus sammen med tilbud til ungdomsårgange. Viden fra forskning skal tilgængeliggøres på platformen. Forskningsudvalget vil fortsat gennemføre Forskningsdagen med skyldig skelen til udviklingsmuligheder, der kan øge deltagerkredsen. I perioden vil vi indgå i interessentkredsen, der skal udvikle på Center for Vadehavsforskning og i HORIZON-projekter. Som nævnt skal den marine og mobile formidling styrkes. Endelig vil vi deltage i arrangementer, der styrker lokalområdet, vores synlighed og partnernes muligheder.

Indsatsområde 5.

Lokalsamfund, erhverv og turisme

I den kommende periode vil vi styrke samarbejdet med vadehavskommunerne og andre strategiske interessenter i forhold til at løfte identitet og tilhørsforhold for unge og gamle i området. Den indsats skal øge bosætning, erhverv og turisme. Et led i indsatsen bliver at aktivere partnerne i vores partnerprogram til fælles gavn og glæde med klart fokus på grøn omstilling og bæredygtighed. Hertil vil vi udvikle nye værktøjer, netværk og produkter, hvor kompetenceudvikling af guides og naturvejledere foruden aktivering af

de besøgende og borgerne til gavn for naturen bliver kerneopgaver at teste af.

Indsatsområde 6.

Trilateralt Vadehavssamarbejde og Verdensarv Vadehavet

Vi fortsætter opgaven med at kommunikere verdensarven over for lokalområdet, turister og partnere, ligesom vi i et vist omfang indgår i trilaterale arbejdsgrupper og netværk med fokus på at skabe konkrete aktiviteter. Desuden vil vi løfte Verdensarv Vadehavet via lokale, nationale og nordiske samarbejder.

Kommunikation

En gennemgående opgave i alle vores aktiviteter er fortsat at kommunikere, sådan at kendskabet til og ejerskabet af Nationalpark Vadehavet og Verdensarv Vadehavet forstærkes i perioden. Med afsæt i vores kommunikationsplan vil vi løfte opgaven over for en række målgrupper, især de naturuvante, og via vores analoge og digitale kommunikationskanaler og -platforme samt partnere.

Evaluering

Vi evaluerer vores arbejde og aktiviteter for at gøre os selv bedre, og fordi vi løbende skal redegøre for og evaluere på nationalparkens udvikling. Det vil ske med afsæt i bæredygtighedens tre bundlinjer og FN's mål for bæredygtig udvikling. Konkret udarbejder vi hvert år en årsrapport. Til hvert bestyrelsesmøde udarbejdes en ledelsesorientering med status på økonomi, organisation, kommunikation og aktiviteter. På de enkelte projekter monitoreres resultater og effekter. Derved foregår det hele successivt og transparent.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Nationalpark Wattenmeer ist der größte und einzige internationale Nationalpark Dänemarks, der zugleich ein UNESCO-Welterbe umfasst, und zwar das Weltnaturerbe Wattenmeer. Im Folgenden wird unser Maßnahmenplan für den Zeitraum 2025 bis 2030 dargelegt.

Rahmen und Vorgehen

Der Maßnahmenplan für den Nationalpark Wattenmeer im Zeitraum 2025 bis 2030 bildet ein Instrument für den Vorstand der Stiftung Nationalpark Wattenmeer, um Entwicklungen des Nationalparks auf der Grundlage definierter Visionen, Missionen, Werte, strategischer Prinzipien und Ziele zu erreichen.

Die Grundlagen für die Ernennung zum Nationalpark sind im ersten Maßnahmenplan für den Zeitraum 2013 bis 2018 beschrieben und später auf der Website www.de.nationalparkvadehavet.dk aktualisiert worden. Sie sind herzlich eingeladen, sich dort näher über die Themen Natur, Kultur, Outdoor-Leben, lokale Entwicklung, trilaterale Zusammenarbeit usw. zu informieren.

Die gesetzlichen Bestimmungen in Bezug auf Nationalparks und die Verordnung des Nationalparks Wattenmeer sehen vor, dass der Maßnahmenplan alle sechs Jahre überarbeitet werden muss, und zwar auf der Grundlage einer Überprüfung und einer Bewertung der Arbeit der Stiftung im vorangegangenen Planungszeitraum. Der vorliegende Maßnahmenplan gilt für den dritten Planungszeitraum von 2025 bis 2030. Er baut auf den Maßnahmen, Ergebnissen und Erkenntnissen der beiden vorangegangenen Planperioden auf, zudem wurde 2023 eine Überprüfung und Evaluation erarbeitet. Anschließend wurde ein Diskussionspapier erstellt. Dieses diente als Ausgangspunkt für einen Aufruf zur Einreichung von Ideen und Vorschlägen im ersten Quartal 2024. Diese Ideen und Vorschläge wurden über Bürgerworkshops, E-Mails, Anzeigen, die sozialen Medien, Newsletter, Workshops mit Partnern, Vorständen, Rat, Ausschüssen, Mitarbeitenden usw. gesammelt und insgesamt wurden 450 Ideen und Vorschläge eingereicht.

Der Vorstand und der Beirat der Stiftung Nationalpark Wattenmeer haben eine Prioritätenliste für diese eingereichten Ideen und Vorschläge erstellt. Die beschlossenen Vorschläge werden anschließend entsprechend unseren sechs Schwerpunktbereichen kategorisiert. Es gibt einige Maßnahmen, die neu dazugekommen sind, während andere Maßnahmen aus dem letzten Planungszeitraum fortgeführt werden.

Alle Maßnahmen sollen aber zur Stärkung der Nachhaltigkeit in dieser Region beitragen.

Maßnahmen und Aktivitäten

Die Schlüsselwörter sind Verantwortungsgefühl und Wissen, und diese sollen sich in allen Maßnahmen widerspiegeln. Neu ist auch, dass wir zur Lösung einiger großer gesellschaftlicher Probleme beitragen, einschließlich unseres Einsatzes für mehr Biodiversität und für die Gesundheit und das Wohlergehen der Bevölkerung. Wir nehmen unsere soziale Verantwortung folglich überaus ernst.

Im Vergleich zu den beiden vorangegangenen Maßnahmenplänen werden in diesem Plan kleinere Maßnahmen vermehrt zu größeren, nach Prioritäten geordneten Maßnahmen zusammengeführt. Dies sorgt für eine bessere Übersicht über alle Projekte, an denen wir arbeiten, zudem sind diese dadurch auch für Personen leichter zu verstehen, die nicht zum Sekretariat gehören. Dies ist eine Lehre aus den ersten Planperioden, die wir uns zu Herzen genommen haben.

Maßnahmenbereich 1. Natur und Landschaft

Zu den neuen Maßnahmen gehört ein Schwerpunkt auf die Verbesserung der Meeresnatur. Dies soll zum Beispiel durch Seegras- und Biohuts, neue Technologien für die Naturüberwachung und -verwaltung, die Erfassung von Insekten und Pflanzen sowie mehr Natur auf Privatgrundstücken erfolgen. Wir werden weiter daran arbeiten, mehr über die wertvolle Natur des Wattenmeeres zu erfahren und zur Verbesserung der Natur von Wasserlöchern, Seen und Flüssen beitragen. Zudem müssen die Lebensbedingungen für Küsten- und Brutvögel im Wattenmeer durch die Regulierung von Raubtieren, Zäune, Beweidung und spezifische Maßnahmen gegen bestimmte Arten usw. verbessert werden.

Maßnahmenbereich 2. Kultur und Kulturgeschichte

Ein neues Projekt wird darin bestehen, herauszufinden, ob wir dazu beitragen können, bestimmte Ortsnamen und spezifische lokale Begriffe (Sprachen/Dialekte) dieser Region für die Nachwelt zu sichern. Darüber hinaus ist das bauliche Erbe vielen Personen ein wichtiges Anliegen, welches daher in einer ganzen Reihe von Ideen und Vorschlägen Erwähnung fand. Aus diesem Grund müssen unsere Maßnahmen in diesem Zusammenhang neu überdacht werden. Die Wechselbeziehungen zwischen der Kultur und der Natur der Wattenmeerregion

werden ebenfalls stärker in den Mittelpunkt gerückt und in andere Projektbereiche wie zum Beispiel allgemeine Vermittlungsangebote und Vermittlungsangebote in der Natur eingebettet. Des Weiteren werden wir daran arbeiten, kulturelle Kräfte in der Wattenmeerregion zusammenzuführen – denn gemeinsam ist man immer stärker. Nicht zuletzt wird das lebendige Kulturerbe mittels Veranstaltungen und Events in unsere Arbeit einbezogen, aber auch dadurch, dass wir der Lokalbevölkerung die Möglichkeit bieten, ihre Geschichten zu erzählen.

Maßnahmenbereich 3.

Gesundheit und Freizeitaktivitäten in der Natur

Der Einsatz für die Förderung der allgemeinen Gesundheit ist für uns ein neues Unterfangen, bei dem wir zunächst klären müssen, wie und wo wir einen Beitrag leisten können. Wir müssen hierfür zudem neue und relevante Partner sowie Finanzmittel für unsere Maßnahmen finden. Ein Teil der Bestrebungen besteht darin, eine Stimme zu werden, die darauf hinweist, dass die Natur heilsam und gesund ist. Gleichzeitig ist es wichtig, rücksichtsvoll mit der Natur umzugehen und die Menschen dazu zu bewegen, sich für diese einzusetzen. Wir werden unsere Arbeit mit dem Verhaltenskodex fortsetzen und werden weiterhin Vermittlungsangebote in der Natur entwickeln, zusammen mit einem breiten Angebot an Routen, Wanderwegen, Vogelbeobachtungsstellen und anderen Angeboten in der freien Natur, die für alle zugänglich sind. Zudem müssen die blauen Routen auf dem Wasser gekennzeichnet werden und die Vermittlungsangebote in Bezug auf Freizeitaktivitäten auf dem Wasser müssen verstärkt werden.

Maßnahmenbereich 4.

Lehre, Forschung und Vermittlung

Die Arbeiten zur Stärkung von mitvadehav.dk als Lernplattform für Kinder, Jugendliche und Erwachsene werden fortgesetzt. Zudem müssen die maritime Natur und Kultur zusammen mit Jugendprogrammen stärker in den Fokus gerückt werden. Auch Erkenntnisse aus der Forschung müssen auf der Plattform verfügbar gemacht werden. Der Forschungsausschuss wird des Weiteren weiterhin den Forschungstag abhalten und dabei Entwicklungsmöglichkeiten zur Erhöhung der Zahl der Teilnehmenden prüfen. Während des geltenden Zeitraums werden wir zudem Teil einer Interessengruppe sein, die im Zentrum für Wattenmeerforschung und im Rahmen von HORIZON-Projekten aktiv im Bereich der Entwicklung mitwirkt. Wie bereits erwähnt, müssen die maritimen und mobilen Vermittlungsangebote verstärkt werden. Nicht zuletzt werden wir an Veranstaltungen teilnehmen, die unsere Sichtbarkeit, die Möglichkeiten für Partner und die lokale Region stärken.

Maßnahmenbereich 5.

Lokale Gesellschaft, Wirtschaft und Tourismus

Im bevorstehenden Zeitraum werden wir unsere Zusammenarbeit mit den Wattenmeergemeinden und

anderen strategischen Akteuren verstärken, um die Identität und das Zugehörigkeitsgefühl von Jung und Alt in diesem Gebiet zu fördern. Diese Bemühungen sollen die Ansiedlung, die Wirtschaft und den Tourismus fördern. Ein Teil der Bestrebungen wird darin bestehen, die Partner unseres Partnerprogramms zu aktivieren, und zwar zu aller Nutzen und mit klarem Schwerpunkt auf grünem Wandel und Nachhaltigkeit. Zu diesem Zweck werden wir neue Tools, Netzwerke und Produkte entwickeln. Dabei bilden die Kompetenzentwicklung von Guides und Naturführer/innen sowie die Aktivierung von Besuchenden und der Lokalbevölkerung zum Wohle der Natur die zentrale Aufgabe, die geprüft werden muss.

Maßnahmenbereich 6.

Trilaterale Wattenmeerkooperation und das Weltnaturerbe Wattenmeer

Wir setzen uns weiterhin dafür ein, der lokalen Bevölkerung, den Touristen und Partnern Wissen über das Welterbe zu vermitteln, und beteiligen uns in einem gewissen Umfang an trilateralen Arbeitsgruppen und Netzwerken, die sich auf die Entwicklung konkreter Maßnahmen konzentrieren. Darüber hinaus werden wir das Weltnaturerbe Wattenmeer durch lokale, nationale und skandinavische Kooperationen fördern.

Kommunikation

Bei all unseren Aktivitäten besteht eine ständige Aufgabe darin, die Kommunikation so fortzusetzen, dass das Bewusstsein und die Identifikation mit dem Nationalpark Wattenmeer und dem Weltnaturerbe Wattenmeer in diesem Zeitraum gestärkt werden. Basierend auf unserem Kommunikationsplan möchten wir verstärkt eine Reihe von Zielgruppen ansprechen, insbesondere Personen, die mit der Natur nicht vertraut sind. Diese Kommunikation erfolgt über unsere analogen und digitalen Kommunikationskanäle und -plattformen sowie über unsere Partner.

Evaluation

Wir evaluieren unsere Arbeit und unsere Maßnahmen stets, damit wir uns verbessern können und um die Entwicklung des Nationalparks kontinuierlich zu prüfen und zu bewerten. Diese Evaluation erfolgt auf der Basis der drei Grundprinzipien der UN-Ziele für eine nachhaltige Entwicklung. Konkret erstellen wir jedes Jahr einen Jahresbericht. Für jede Vorstandssitzung wird zudem ein Bericht über den Stand der Dinge in den Bereichen Finanzen, Organisation, Kommunikation und Aktivitäten für die Vorstandsleitung erstellt. Die Ergebnisse und Auswirkungen werden bei jedem einzelnen Projekt genau beobachtet. Auf diese Weise können die Projekte stets auf sukzessive und transparente Weise durchgeführt werden.

SUMMARY

The Wadden Sea National Park is Denmark's largest and only international national park that also includes a UNESCO World Heritage Site, the Wadden Sea World Heritage. This is our activities plan for 2025-2030.

Scope and process

The Wadden Sea National Park Plan 2025-2030 serves as a tool for the Board of the Wadden Sea National Park Foundation to develop the national park with the aim of achieving our vision, mission, values, strategic principles and objectives.

The basis for the designation of the national park is described in the first plan for 2013-2018, and later updated on www.eng.nationalparkvadehavet.dk. Here you can read more about the nature, culture, outdoor life, local development, trilateral collaboration, etc.

The National Parks Act and the Wadden Sea National Park Executive Order stipulate that the plan must be revised every six years based on an account and evaluation of the foundation's work during the previous planning period. This plan applies to the third planning period of 2025-2030. It builds on the activities, results and lessons learnt from the previous two plans, and a review and evaluation was carried out in 2023. A discussion paper was subsequently prepared for the purpose of calling for ideas and suggestions in the first quarter of 2024. Ideas and suggestions have been collected via citizen workshops, email, advertising, social media, newsletters, workshops with partners, the board, council, committees, employees, etc. A total of 450 ideas and suggestions have been received.

The Board and Council of the Wadden Sea National Park Foundation have put the ideas and suggestions into order of priority. We then split the chosen suggestions into six focus areas. Some activities are new, while others have been carried over from the last plan period. The common purpose is to boost the area's sustainability.

Initiatives and activities

The key words are ownership and awareness, and these should be reflected in all our activities. Another new activity is that we are helping to solve some of the bigger societal issues, including the biodiversity

crisis and the population health and well-being challenges. We take our social responsibility seriously.

Compared to the previous two plans, this plan groups several smaller activities into larger, prioritised initiatives. This method gives us a clearer perspective of everything we are working on, and is easier for people outside the secretariat to follow. It's a lesson we learnt from the first two plan periods, and which we have acted on.

Focus area 1. Nature and landscape

The new initiatives include increased efforts into improving marine life through eelgrass and fish nurseries, new technologies for nature monitoring and management, clarifying insects and plants, and increasing nature on private land. We will continue increasing our knowledge of the valuable nature of the Wadden Sea, just as we will help improve the nature in ponds, lakes and streams. The Wadden Sea's coastal and breeding birds must have better living conditions by regulating predators, fencing, grazing and specific measures against certain species, etc.

Focus area 2. Culture and cultural history

A new initiative will be to investigate if we can help secure the area's place names and distinctive concepts (languages) for posterity. Our building heritage is important to many of us and came up in a number of ideas and proposals, so we need to revisit and rethink our efforts in this area. The connections between culture and nature in the Wadden Sea will also get extra attention and be embedded in other focus areas, such as communication in the landscape and in general. We will also endeavour to unite the cultural forces in the Wadden Sea region – unity is strength. Finally, living heritage is incorporated into our work through events run by local residents with a story to tell.

Focus area 3. Outdoor living and health

Becoming a public health asset is a new endeavour and we need to clarify how and where we can be of help. We plan to find new and known partners and funding for our activities. Part of our effort is to become the voice that informs people of nature's healing and health benefits. However, our presence needs to be measured and we need to mobilise people to support nature. We will continue our work on the code of conduct and develop our communication in

Kveller (sea beans). Foto: Hans Hagge

the landscape alongside routes, trails, bird hides and other outdoor facilities with accessibility for everyone. We will also signpost blue routes on the water and strengthen our communication on the outdoor marine life.

Focus area 4. **Teaching, research and communication**

Focus our attention on strengthening mitvadehav.dk as a learning platform for children, young people and adults. Marine nature and culture need greater attention along with offers for youth year groups. Knowledge from our research is to be made available on the platform. The Research Committee will continue to organise the Research Day with due consideration for development opportunities to boost the number of participants. During this plan period, we will be part of the stakeholder group that develops the Centre for Wadden Sea Research and HORIZON projects. As mentioned, marine and mobile communication needs to be stronger. Finally, we plan to participate in events that boost our visibility, partner opportunities and the local community.

Focus area 5. **Community, business and tourism**

In the coming period, we plan to strengthen our collaboration with the Wadden Sea municipalities and other strategic stakeholders to foster identity and belonging for both young and old people in the area. These efforts should boost settlement, business and tourism. Part of these efforts will involve rallying partners in our partner programme for mutual benefit and enjoyment, and with a keen eye on the green transition and sustainability. To this end, we plan to develop new tools, networks and products that will boost skills development for guides and nature guides, and will rally visitors and citizens to support the local nature.

Focus area 6. **Trilateral Wadden Sea Cooperation and Wadden Sea World Heritage**

We will continue our efforts in communicating the World Heritage to the local community, tourists and partners. Equally, we plan to participate, to a certain extent, in trilateral working groups and networks with the aim of coming up with tangible activities. We will also promote the Wadden Sea World Heritage through local, national and Nordic collaborations.

Communication

An ongoing task in all our activities is to ensure that our communication raises awareness and ownership of the Wadden Sea National Park and Wadden Sea World Heritage. With the support of our communication plan, we plan to engage with a range of target groups, especially those unfamiliar with our local nature, through our analogue and digital communication channels and platforms, and through our partners.

Evaluation

We review our work and activities to improve ourselves, and because we need to continuously account for and evaluate how we develop the national park. Evaluation will be done based on the three bottom lines of sustainability and the UN Sustainable Development Goals. As such, every year we produce an annual report. At each board meeting, a management briefing is prepared, outlining the status of our finances, organisation, communication and activities. Results and effects of individual projects are monitored. This process ensures that everything is done in the right order and with complete transparency.

Græssende kreaturer i Tøndermarsken. Foto: Ulrik Pedersen

1 FORMÅL OG RAMMER

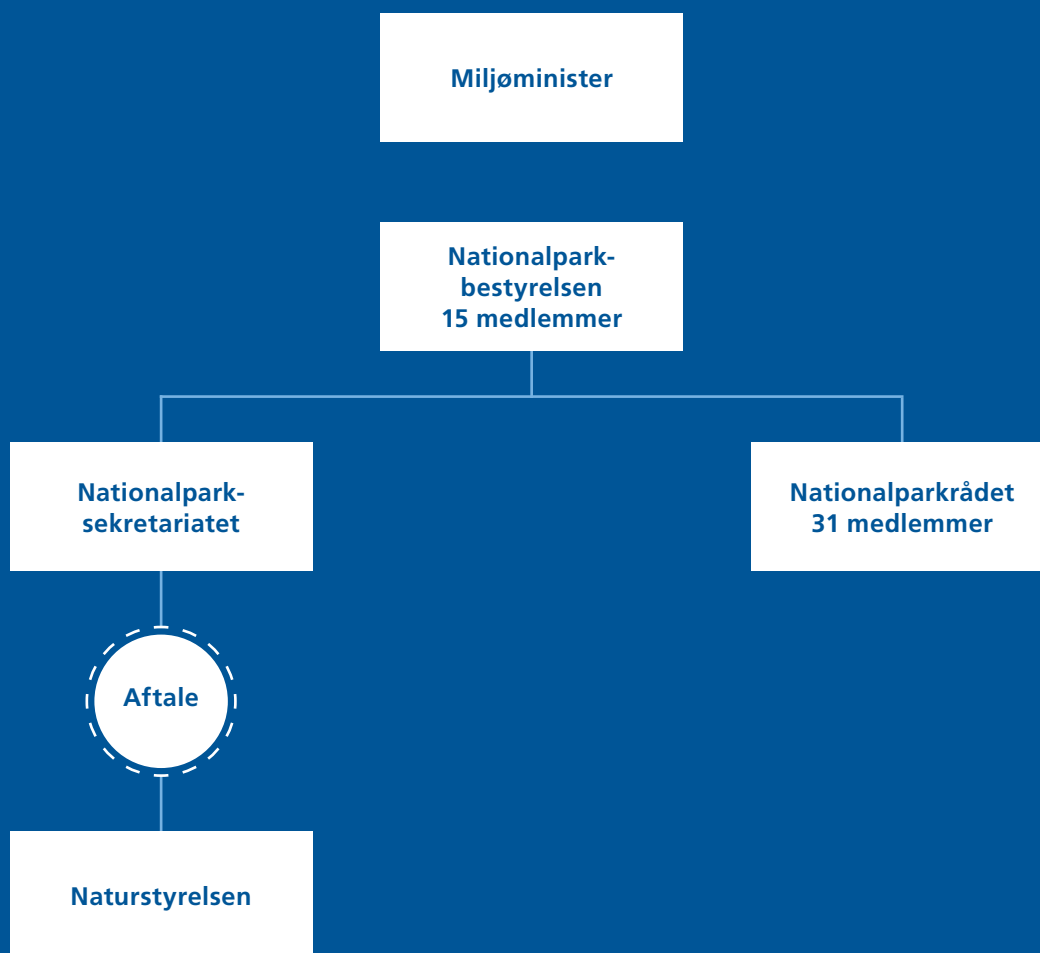
1.1. Formål

Nationalpark Vadehavet er en statslig fond, som skal indfri Lov om nationalparker og Bekendtgørelse om Nationalpark Vadehavet¹. Loven fastlægger, at der skal udarbejdes en revision af nationalparkens plan hvert sjette år. Dette er et forslag til plan 2025-2030 for Nationalpark Vadehavet. Det er nationalparkens tredje planperiode, hvor lov og bekendtgørelse er uændrede fra de foregående perioder. Forslaget til planen tager således afsæt i læring fra de to første

perioder og har hentet inspiration fra internationale nationalparker og Danmarks øvrige nationalparker planer og erfaringer.

Planen bliver bestyrelsens redskab til at sikre en fortsat udvikling af nationalparken. I første del af planen beskrives rammerne for planen, anden del fremlægger mission, vision og målsætninger, og planens tredje del rummer indsatser og aktiviteter.

NATIONALPARKBESTYRELSEN

Formand

(udpeges direkte af ministeren)

Ministeren udpeger efter indstilling fra:

- Danmarks Jægerforbund
- Danmarks Naturfredningsforening
- Danmarks Sportsfiskerforbund
- Dansk Landbrug
- Dansk Ornitologisk Forening
- Digelagene
- Esbjerg Kommune
- Fanø Kommune
- Friluftsrådet
- Naturstyrelsen
- Tønder Kommune
- Varde Kommune
- To repræsentanter fra Nationalparkrådet

NATIONALPARKRÅDET

Repræsentanter fra:

- Aarhus Universitet, Bioscience
- Danmarks Fiskeriforening
- Dansk Botanisk Forening
- Det Rådgivende Udvalg for Tøndermarsken
- Det Rådgivende Udvalg for Vadehavet
- Erhvervsorganisationerne
- Forsvarets Bygnings- og Etablisementstjeneste
- GEUS
- LAG (to repræsentanter)
- Fiskeri-LAG
- Lokalkiverne
- Museerne i Vadehavsområdet
- Region Syddanmark
- Turismedestinationerne
- Vadehavets Bådclubber
- Vadehavets Formidlerforum
- Vadehavskunstnerne

Repræsentanter for Borgere valgt fra følgende områder:

- Fanø (to repræsentanter)
- Mandø
- Marbæk-området
- Marsken omkring Sneum Å
- Ribemarsken (to repræsentanter)
- Rømø (to repræsentanter)
- Skallingen, Ho og Oksbøl
- Tøndermarsken (to repræsentanter)
- Varde Ådal
- Region Syddanmark
- Vadehavets Bådclubber
- Vadehavets Formidlerforum
- Vadehavskunstnerne

1.2. Rammer og forudsætninger

Nationalparkfond Vadehavet skal revidere og udarbejde en plan hvert sjette år. Første planperiode gjaldt perioden 2013-2018, anden planperiode 2019-2024, mens denne tredje planperiode træder i kraft 1. januar 2025 og gælder til og med 2030.

Lov om nationalparker fastlægger også, at Nationalpark Vadehavet først skal indkalde ideer og forslag til planen hos offentligheden, dvs. borgere, virksomheder, organisationer m.fl. Dette for at sikre, at så mange som muligt bliver hørt og bidrager til planens indhold og efterfølgende implementering. Bestyrelsen udarbejder derefter et forslag til den endelige plan, som offentliggøres og høres hos miljøministeren og andre offentlige og private interessenter, der berøres af planen. Nationalparkplanen er dermed bestyrelsens, rådets, sekretariatets og hele nationalparkens plan.

I bekendtgørelsen om Nationalpark Vadehavet fastlægges specifikt, at nationalparkplanen ikke må stride mod:

- Lov om beskyttelse af de ydre koge i Tøndermarsken,
- Bekendtgørelse om fredning og vildtreservat i Vadehavet,
- Bekendtgørelse om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter (Natura 2000)².

Hertil kommer, at nationalparkplanen ikke må stride imod råstofplaner, kommune- og lokalplaner, regionale udviklingsplaner og vandplaner, fredninger, EU-politikker og bestemmelser mv. Som noget nyt og kort forud for denne planperiode er der kommet en

national havplan³ foruden flere EU-direktiver/forordninger, der sætter retning for især natur-, klima- og miljøbeskyttelse i de kommende år, hvor bl.a. EU's biodiversitetsstrategi for 2023, Forordning om naturgenopretning, ESG-direktiv⁴ og Green Deal⁵ sætter rammer og retning⁶. Nationalpark Vadehavet vil søge at styrke elementer fra de respektive fredninger og planer til gavn for området, eksempelvis ved at være mere synlig i kommuneplaner.

Danmarks nationalparker er ikke myndigheder, men kan kun gennemføre aktiviteter baseret på frivillighed og inddragelse. Dermed også sagt, at Nationalpark Vadehavet er en netværks- og projektorganisation samt en facilitator for dialog og udvikling.

Nationalparkens bestyrelse kan dog gøre sin indflydelse gældende, især igennem kommunikation, konkrete projekter og ved at afgive faglige høringssvar og anke visse statslige og kommunale afgørelser og gøre indsigelse. Det kan for eksempel være i forbindelse med planlægning af veje, havne, ferieområder, energianlæg og anden infrastruktur.

Parallelt med høringen af dette planforslag udarbejdes en uafhængig miljøvurdering, som redegør for planens indvirkning på natur, klima og miljø.

Nationalpark Vadehavet er en uafhængig statslig fond, der modtager 9,0 mio. kr. på Finansloven (2024). Yderligere midler skal hentes via fonde, puljer, donationer mv.

Bestyrelsen er Nationalpark Vadehavets øverste organ, som har ansvaret for fondens arbejde. Miljøministeren udpeger personligt formanden, mens den øvrige bestyrelse består af 14 lokale repræsentanter for kommuner, organisationer m.fl. Bestyrelsen vælges for en fireårig periode. Et bestyrelsesmedlem kan genudpeges én gang.

Til at rådgive bestyrelsen er der nedsat et nationalparkråd med 31 medlemmer, heraf 13 repræsentanter fra lokalsamfundene i vadehavsområdet og 18 repræsentanter fra kultur, erhverv, forskning, grønne organisationer mv. Bestyrelsen vælger konkrete emner, som rådet drøfter og kommer med anbefalinger til, hvordan kan håndteres. Rådet kan også tage emner op af egen drift. Rådets medlemmer vælges

Vinter ved Vadehavet. Foto: Red Star

Tidevandsrender, kaldet loer, i saltmarsken på Skallingen. Foto: Tandrup Naturfilm

også for fire år ad gangen, men kan genudpeges mere end én gang.

Bestyrelsen har et sekretariat til bestyrelses- og rådsbetjening, administration samt gennemførelse af indsatser og aktiviteter. Sekretariatet har typisk ni faste medarbejdere og enkelte projektmedarbejdere, hvortil kommer studerende og praktikanter.

Nationalparkerne skal benytte Naturstyrelsens og Statens økonomi- og administrationssystemer samt IT-platforme. Til at sikre godt samarbejde afholdes årlige møder mellem Naturstyrelsen, Miljøministeriet og Danmarks Nationalparker, mens formænd og chefer fra Danmarks Nationalparker mødes to gange årligt i formandsforum. Også sekretariaternes medarbejdere mødes årligt.

Særligt for Nationalpark Vadehavet er, at nationalparken er født ind i et internationalt samarbejde og indgår i Det Trilaterale Vadehavssamarbejde med Nederlandene⁷ og Tyskland om beskyttelse af Vadehavet. Samarbejdet har eksisteret i fire årtier, og ministerdeklarationer, der fornyes hvert fjerde år, sætter rammerne for samarbejdet. Nationalparkens formand er en del af den danske repræsentation i Wadden Sea Board sammen med en repræsentant for Miljøstyrelsen og en fra de fire vadehavskommuner. Nationalparkens sekretariat indgår i en række arbejdsgrupper for bl.a. naturforvaltning, bæredygtig turisme og partnercenter⁸.

Størstedelen af Nationalpark Vadehavet er også UNESCO Verdensarv⁹. Verdensarv Vadehavet deles med

Nederlandene og Tyskland. Nationalpark Vadehavet er i UNESCO-sprog det danske focal point for Verdensarv Vadehavet, dvs. håndterer kommunikation af verdensarven, brug af logo mv. Nationalparken modtager ikke ekstra midler til arbejdet for de mange ekstra opgaver med det trilaterale samarbejde og Verdensarv Vadehavet.

Nationalpark Vadehavet arbejder for realisering af FN's 17 mål for bæredygtighed¹⁰. Konkret har Nationalpark Vadehavet sammen med vadehavskommunerne og nederlandske og tyske myndigheder samt natur- og turismeorganisationer udarbejdet og underskrevet en Strategi for Bæredygtig Turisme for Verdensarv Vadehavet¹¹. Nationalparken er også underlagt EU's politikker og strategier for bl.a. biodiversitet, Green Deal, Blue Growth og turisme, hvori bæredygtighed som forudsætning for udvikling er et bærende princip¹². Et andet led heri er opmærksomhed på IUCN's¹³ kriterier for bevaring af beskyttede områder, som bl.a. favner nationalparker. Kort sagt er der nationale og internationale rammer og forudsætninger for Nationalpark Vadehavets plan, og denne skal derfor reflektere, at der arbejdes lokalt og tænkes globalt.

Lov om nationalparker fastlægger, at nationalparkplanen skal redegøre for nationalparkens nuværende og potentielle naturværdier, herunder væsentlige naturtyper og arter, og landskabelige og kulturhistoriske værdier. Planen skal beskrive, hvordan naturkvaliteten kan styrkes, udviklingsmuligheder for friluftsliv, muligheder for erhverv og erhvervsudvikling, samt hvordan viden om områdets værdier kan formidles¹⁴.

Den særprægede og sky rørdrum er en karakterfugl i marskens rørskov. Foto: Torben Andersen

1.3. Om Nationalpark Vadehavet

Nationalpark Vadehavet er:

- Danmarks eneste internationale nationalpark
- Danmarks største nationalpark
- Danmarks største verdensarvsområde
- Danmarks vigtigste bidrag til verdens natur¹⁵.

Baggrunden for at etablere Nationalpark Vadehavet ses i bekendtgørelsen og af miljøministerens tale ved nationalparkens åbning i 2010, hvor det blev fremhævet, at området er et helt enestående marsk- og tidevandsområde af international betydning¹⁶. Det fremhæves også, at det er et specielt dynamisk landskab og økosystem med en vigtighed, der strækker langt ud over landets grænser. Det er afgørende for millioner af fugle som rasteområde og yngleområde, ligesom det er opvækstområde for fisk og havpattedyr. Overti har området en rig kulturhistorie med indvandring, afvandning, diger og frisisk bygningsarv, ligesom levevil-

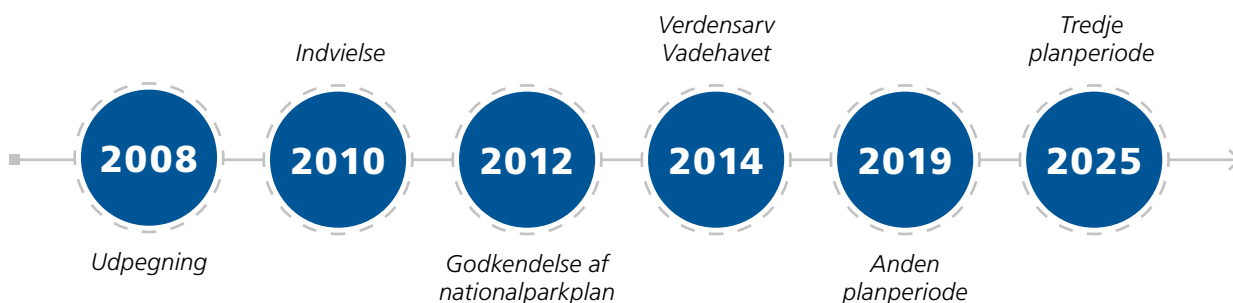
kårene med og mod vandet har formet mennesker og landskab igennem århundreder¹⁷.

Et område med verdensvigtig natur, enestående kultur, særlig historie og mange oplevelsesmuligheder. H.K.H. Prins Joakim sagde det meget fint i sin åbnings-tale: *"Her er meget at opleve. Meget at se. Og mange fortællinger fra Danmarks historie. Danskerne har en rigdom her ved Vadehavet, som alle i Danmark kan glædes ved og nyde godt af. Det er en rigdom, der ikke svinder ind, selv om den deles ud til nok så mange. Vi har alle brug for historie. For at føle, at vi hører til."*

Vi har også brug for – ind i mellem – at mærke, at der er kræfter større end os. Det hele kan vi finde her. I kulturen, i traditionerne, i historien og i naturen. Det er den rigdom, som alle, der besøger nationalparken vil få del i."

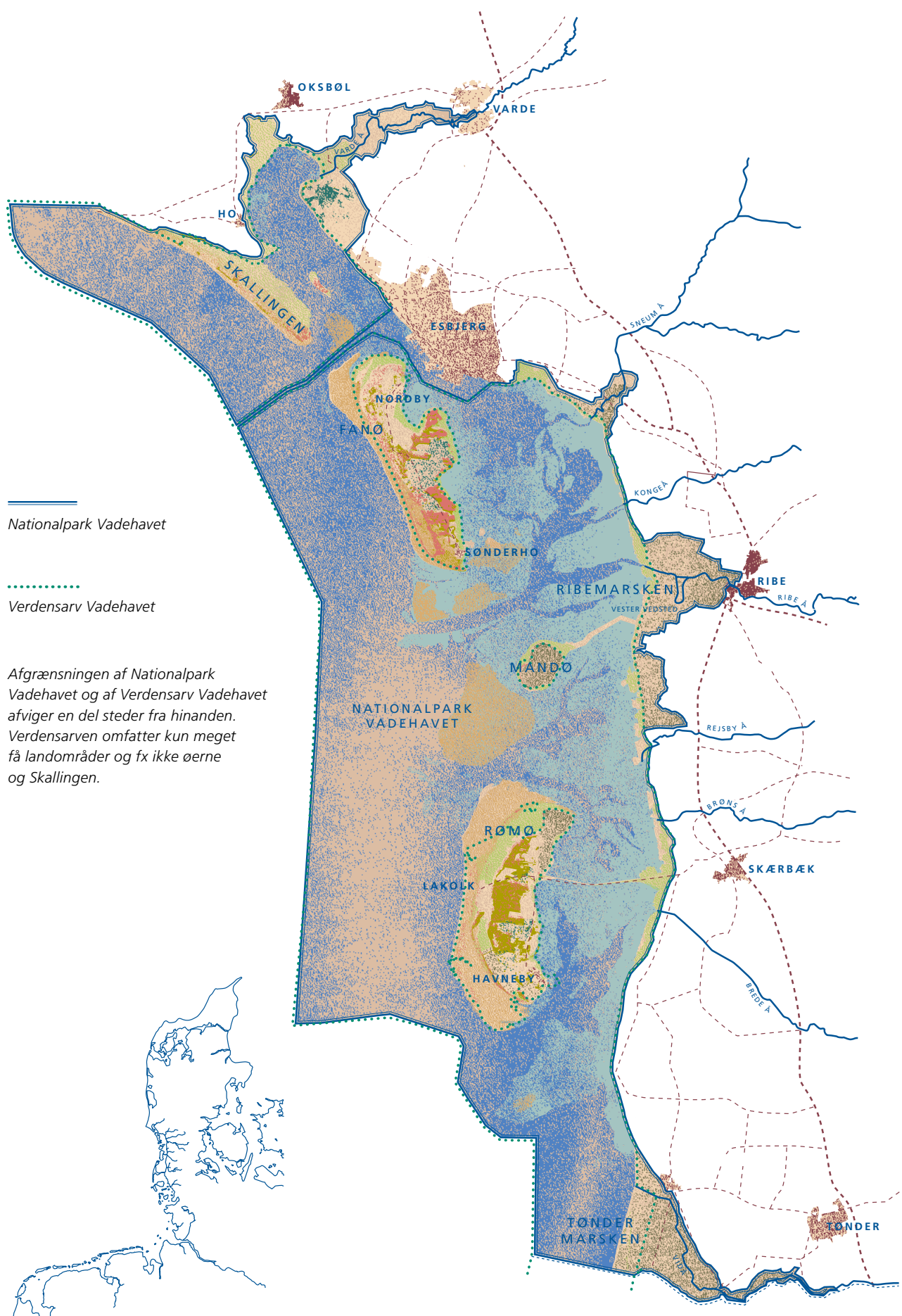

NATIONALPARK VADEHAVET

Tidslinje for etablering og udvikling af Nationalpark Vadehavet

På www.nationalparkvadehavet.dk kan du læse om nationalparkens natur, landskab, kultur, kulturhistorie, friluftsliv, turisme, erhverv og udvikling mv.

Nationalpark Vadehavet er efter danske forhold en stor nationalpark på 1459 km², hvoraf godt 300 km² er landområder og ca. 1100 km² er marin natur. En stor del af nationalparkens område er natur- og vildtreservat og størstedelen er Natura 2000, dvs. beskyttet natur¹⁸. Beskyttelsen har ikke ændret sig i nationalparkens levetid.

Nationalparken favner øerne Fanø, Mandø, Rømø og Langli, foruden lavvandede havområder, vadeblader, sandbanker, tidevandsrender, klitter, marskområder og strandenge. Den strækker sig gennem de fire kommuner Esbjerg, Fanø, Tønder og Varde, og det tager halvdelen time at køre fra Skallingen i nord til Højer i syd.

Vadehavet er et enestående marsk- og tidevandsområde af national betydning, og det er en vigtig årsag til udpegningen som nationalpark. Udpegningen til verdensarv understreger Vadehavets globale betydning som naturområde. Her råder en natur i evig forandring, fordi tidevand, vind og bølger ændrer landskabet hver dag. To gange i døgnet tørlægges op til 440 km² vadeblade og nede i 'vaden' pågår en enorm produktion af orme, snegle, muslinger og krebsdyr. Produktionen af biomasse er på niveau med regnskovenes. Den er afgørende for millioner af trækfugle, som kommer til

Vadehavet hvert forår og efterår for æde og hvile på deres rejse på Den Østatlantiske Trækrute. Også marsken er et vigtigt spisekammer, især for gæs og ænder. Samtidig har Vadehavet stor betydning som yngleområde for fugle og sæler samt som opvækstområde for især Nordsøens fisk. En helt særlig fisk er laksefisken snæbel, der anses som uddød alle andre steder, og nu kun gyder i et par danske vadehavsåer som det sidste sted på planeten. Vadehavet er således en helt unik natur, men er for førstegangsbesøgende måske ikke helt nem at aflæse og forstå betydningen af. Det store flade landskab kræver forklaring og viden.

Det gør i en vis grad også Vadehavets kulturhistorie og det unikke kulturlandskab, der de sidste 2000 år er formet af mennesker med innovativ brug af landvinding, digebyggeri, sluser og værfter i Nederlandene, Tyskland og Danmark. Her findes stadig en særlig frisisk byggestil. Her er særlige maritime traditioner. Her er øer med deres egne skikke og traditioner. Her er grænsen mellem Tyskland og Danmark flyttet flere gange i historien. Her var et rigt område for hundreder af år siden med Danmarks ældste by, Ribe. Her har foregået international handel i mere end 1000 år. Naturens helt særlige kræfter og muligheder har igennem historien formet menneskerne ved Vadehavet og deres livsstil.

Selv om Vadehavet er et ungt landskab på 8000-10.000 år, så er det et område med store tal på natur og turisme:

VADEHAVET MED DE STORE TAL

10-12

millioner trækfugle i
det samlede Vadehav

25.000

sæler i det
samlede Vadehav

DYNAMIK

– Skallingen eroderes fra vest med
cirka tre meter om året, mens Rømø
vokser med cirka tre meter mod vest

1.000.000.000 m³

vand strømmer ind og ud
af Vadehavet, to gange i døgnet

Verdens

SIDSTE

snæbelbestand findes
i det danske Vadehav

Mere end

8.000.000

turismeovernatninger i de fire
vadehavskommuner, her af hen ved
tre millioner i selve nationalparken

70.000.000 tons

sediment føres med tidevandet ind og ud af
Vadehavet to gange i døgnet, hvoraf fem procent
aflejres og skaber nyt land, mens andet nedbrydes¹⁹

Flere

MILLIONER

endagsbesøgende i det
danske vadehavsområde

Verdensarv Vadehavet omfatter et område på næsten 11.500 kvadratkilometer langs en kyststrækning på cirka 500 kilometer gennem Nederlandene, Tyskland og Danmark.

1.4. Om UNESCO Verdensarv Vadehavet

Udpegningen til verdensarv sker på baggrund af konventionen om beskyttelse af verdens kultur- og naturarv fra 1972. UNESCO's verdensarvsliste er en liste over de ypperste naturområder og kulturværdier i verden. Områderne har en særlig værdi for menneskeheden – det karakteriseres som 'enestående, universel værdi'. For at bevare disse steder for kommende generationer optager UNESCO lokaliteterne på verdensarvslisten, som er baseret på i alt 10 kriterier for kultur og natur. Opfylder et sted blot ét kriterie, så kan det blive verdensarv²⁰. Vadehavet er udpeget på hele tre kriterier – den store biodiversitet, den enorme biomasse og det dynamiske landskab.

Nationalpark Vadehavet indgår i det nu mere end 40-årige trilaterale samarbejde mellem Danmark, Tyskland og Nederlandene om forvaltning af Vadehavet. Den danske del af Vadehavet blev udpeget til UNESCO Verdensarv i 2014, mens Vadehavet i Tyskland og Nederlandene blev verdensarv i 2009. Verdensarv Vadehavet er altså en fælles verdensarvsudnævnelse, som de tre lande er deler.

Vadehavet er udpeget på sin enestående universelle værdi, som har global betydning og lever op til UNESCO's kriterier 8, 9 og 10²¹.

- **KRITERIE 8:** Være særlige eksempler på væsentlige stadier i Jordens historie, herunder vidnesbyrd om livet, væsentlige igangværende geologiske processer i forbindelse med udvikling af landskabsformer eller væsentlige geomorfologiske eller fysiografiske karakteristika.
- **KRITERIE 9:** Være særlige eksempler på betydningsfulde igangværende økologiske og biologiske processer i evolutionen og udviklingen af økosystemer på land, i ferskvand, ved kyster og i havet samt plante- og dyresamfund.
- **KRITERIE 10:** Indeholde de vigtigste og mest signifikante naturlige levesteder for bevaring på stedet af biologisk mangfoldighed, herunder levesteder for truede arter, der har særlig universel betydning ud fra et videnskabeligt eller bevaringsmæssigt synspunkt.

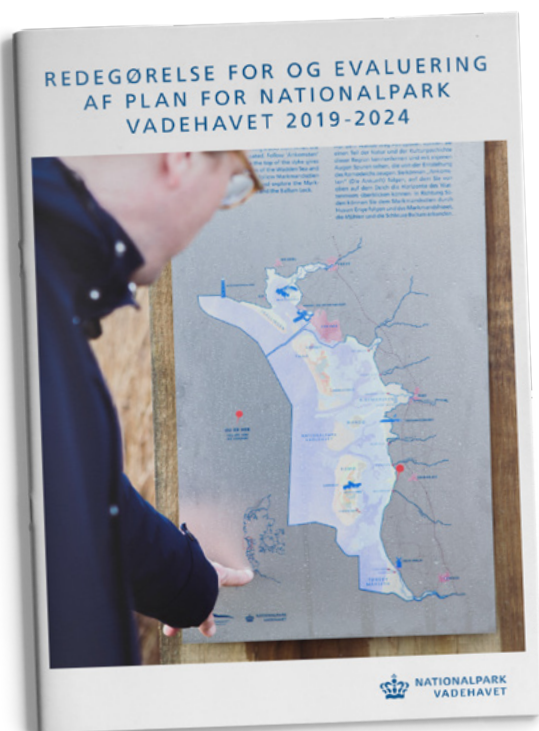
Slots- og kulturstyrelsen har på Danmarks vegne kontakten med UNESCO. I forbindelse med verdensarvsudpegningen blev Naturstyrelsen udpeget som site manager for den danske del. Nu fungerer Miljøstyrelsen forvaltningsmæssigt som site manager, mens Naturstyrelsen er site manager på egne arealer. Nationalpark Vadehavet er det nationale focal point, dvs. omdrejningspunkt for formidlingen af verdensarven.

Vadehavet er udpeget på sine enestående universelle naturværdier, og UNESCO er opmærksom på, at Vadehavets naturværdier ikke kun skal ses isoleret. Vadehavet er forbundet med sit bagland. UNESCO noterede i forbindelse med optagelsen på verdensarvslisten, at netop Vadehavets og marskens landskabs-

mæssige og historisk kulturelle værdier er unikke og med fordel kan medtænkes i formidlingen af områdets verdensarv.

Nationalpark Vadehavet har sammen med tyske og nederlandske partnere udarbejdet en strategi for bæredygtig turisme i Vadehavet (2015), ligesom der er udarbejdet en Single Integrated Management Plan (SIMP) i 2023 på foranledning af UNESCO²². Planerne sætter rammer for forvaltningen af verdensarven.

Nationalparken deltager også aktivt i Rigsfællesskabets Verdensarvsforening, hvor nationalparken er det stemmeberettigede medlem fra Vadehavet.

1.5. Redegørelse for og evaluering af indsatsen 2019-2024

Redegørelsen og evalueringen er kopieret fra rapporten "Redegørelse for og evaluering af plan for Nationalpark Vadehavet 2019-2024" (Nationalpark Vadehavet, 2023).

Baggrund og formål

Nationalpark Vadehavet er en statslig fond. Lov om nationalparker og Bekendtgørelse for Nationalpark Vadehavet sætter rammer og målsætninger for det, fonden skal arbejde med, herunder at der skal udarbejdes en seksårig nationalparkplan. Planen skal revideres hvert sjette år, og forud skal der redegøres for og evalueres på de opnåede resultater i den forgangne periode.

Evalueringen er udarbejdet i maj-september 2023, dvs. 4,5 år inde i planperioden 2019-2024. Dermed sagt, at der vurderes på planindfrielsen 1,5 år, før planen udløber. Rapporten bør læses med dette i mente.

Bestyrelsen er ansvarlig for både plan og redegørelse/evaluering, som godkendes af miljøministeren.

Ballum Sluse. Foto: Tandrup Naturfilm

Forudsætningerne

Ingen plan kan realiseres, uden at forudsætningerne er til stede. De fleste strategiske forudsætninger²³ har været på plads, om end vi har været udfordret af en finanslovsreduktion pr. 1. januar 2023, corona-pandemien, krigen i Ukraine, inflation og økonomiske recessionstendenser og en toårig kamp mod etablering af et nationalt testcenter for havvindmøller.

Graden af succes med at realisere vores nationalparkplan er også afhængig af, at en række definerede succesfaktorer går op i en højere enhed²⁴. De synes langt hen ad vejen at være på plads, dog sætter den strammere økonomiske virkelighed nogle grænser.

Evaluering af indsatser og aktiviteter

Samlet set har Nationalparkfond Vadehavet realiseret langt de fleste konkrete aktiviteter og indsatser, der er formuleret i Plan for Nationalpark Vadehavet 2019-2024, selv om planperioden ikke er afsluttet i skrivende stund (forår 2024). Det fremgår, når man sammenholder de gennemførte/igangværende projekter og indsatser med nationalparkplanens intentioner.

Der er tillige arbejdet med og gennemført en række aktiviteter/projekter, der ikke var nævnt i nationalparkens plan, og som lægger sig oven i de planlagte indsatser og aktiviteter, der dermed udvider antallet af leverancer i perioden.

I perioden er der nogle gange sagt ja og indimellem takket nej til invitationer om at indgå i yderligere projekter og indsatser, der ikke står planen. Afslag er givet, fordi der ikke var ressourcer, eller fordi indsatserne ikke vurderes at ramme intentionen med nationalparkplanen. Henvendelserne fortæller dog om, at nationalparken som organisation er blevet mere kendt og ønsket som samarbejdspartner lokalt, nationalt og trilateralt end i 2017.

I forhold til de planlagte konkrete indsatser er der et par indsatser, som ikke er realiseret, primært fordi der ikke var ressourcer, eller fordi bestyrelsen har besluttet at stoppe eller ikke at realisere af forskellige årsager. I en foranderlig og dynamisk verden er det naturligt.

De planlagte indsatser er bedømt af bestyrelse, råd og sekretariat, se tabellen.

5 = høj vurdering, 1 = lav vurdering

Indsats	Vurdering, excl 0
1. Natur og landskab	4,0
2. Kultur og kulturhistorie	3,1
3. Friluftsliv	3,6
4. Uddannelse, forskning og formidling	3,8
5. Lokalsamfund, erhverv og turisme	3,2
6. Trilateralt Vadehavssamarbejde og Verdensarv	3,7
Tværgående indsats: Kommunikation	4,3
Redegørelse & evaluering	4,7

Samlet set vurderes *Redegørelse & Evaluering, Kommunikation og 1. Natur og landskab* som meget tilfredsstillende, mens de øvrige indsatsområder vurderes som tilfredsstillende. Ingen af indsatsområderne falder gennem, og det vurderes, at nationalparkplanen er opfyldt. Dermed også sagt, at indsatsen i perioden lever op til intentionerne i lov og bekendtgørelse.

Borgerworkshop i Klægager.
Foto: Jens. L. Hansen

I forhold til de strategiske principper, som bestyrelsen har besluttet, og planen også hviler på, så er en række af dem udmøntet i nationalparkens arbejde, hvilket især gælder: 1. arbejde på tværs af målsætninger, 2. gearing af midler, 4. igangsætte, ikke drifte aktiviteter, 5. påtage sig rolle som facilitator, 6. en attraktiv samarbejdspartner, 8. kommunikation af indsatser, 9. rapportere og monitorere årligt og successivt, 10. udvikle medarbejderne, 11. udleve strategien. I forhold til 3. færre, større og prioriterede projekter, så er det ikke fuldt realiseret, men vi er på vej (Mandø, Velkommen til Nationalpark Vadehavet, NAKUWA, Prowad Link, VaBene), mens 7. implementering af verdensarven i området med afsæt i trilateralt samarbejde kun er lykkedes delvist. Det sidste skyldes blandt andet, at vi ikke får penge til at løse opgaven, men selv skal finansiere og derfor har måttet prioritere i opgaveløsningen.

Vurdering udefra

Undersøgelser af nationalpark-partners opbakning til og samarbejder med nationalparken viser, at der fortsat er solid opbakning og god tilfredshed. Men tallene viser også en svag tilbagegang på enkelte parametre. Det er sandsynligt, at pandemiens kortslutning af fysiske møder og økonomisk pres på mange virksomheder har spillet ind og givetvis stadig påvirker. Samtidig er der en dualitet i partners opbakning, hvor nogle er blevet umiddelbart mindre tilknyttede i perioden, mens andre af partnerne ønsker, at nationalparken skal stille flere krav, fordi et partnerskab skal forpligte begge veje og derved styrke hele vadehavsområdet.²⁵

Interviews med 17 kerneinteressenter viser, at de er bevidste om Nationalpark Vadehavets begrænsede ressourcer, men også at nationalparken har bidraget til at øge fokus på naturbeskyttelsen og adgang til naturen i en balance mellem benyttelse og beskyttelse.

Gensidig værdiskabelse mellem beboere, erhvervsdrivende og besøgende kræver evnen til at favne og samle interesserne, hvilket nationalparken har et godt øje for. Med nationalparkens etablering er en række huller i organisationslandskabet blevet fyldt ud med afsæt i relationsopbygning og dialog.

Dernæst har nationalparken skabt et klart blik for vadehavsregionens synlighed og kvaliteter, der har øget befolkningens stolthed over deres egn og skubbet selvforståelsen af udkantsprædikatet væk. Nogle interessenter bruger ordet 'brand' om Nationalpark Vadehavet. Det udtrykkes, at nationalparken har fået en begyndende stemme i nationale agendaer, fx testcenter for vindmøller og turismebæredygtighed, med afsæt i stigende legitimitet i lokalbefolkningen. Også vidensopbygning og vidensflow får positive ord med vejen og nationalparken vurderes altid at være faktisk pålidelig, fagligt kompetent og er blevet en videnbank for området.

Samlet set er der anerkendelse af nationalparkens arbejdsmetoder og resultater. Der er også anbefalinger til fremtidige indsatser, som der kan arbejdes med: naturbeskyttelsen, regulering af besøgstykket, involvering af turismens aktører, mere fokus på kulturhistorie og landskab, styrke landbrug og fødevarerproduktion, spille ind på sundhed, natur og oplevelser samt styrke Det Trilaterale Vadehavssamarbejde i en 2.0-version.

Bæredygtighed

Et måleelement i nationalparkplanen er bæredygtighed, dvs. at indarbejde og balancere de tre bæredygtighedsbundlinjer, populært kaldet *people, planet, profit*, såvel som FN's 17 mål for bæredygtig udvikling. Hele afsættet for Nationalpark Vadehavet er frivillighed, relationsskabelse samt partnerskaber (FN 17), hvor indsatsområde 1. Natur og landskab stimu-

lerer bæredygtighed, specielt hensynet til planeten og indsatsområde 2. Kultur og Kulturhistorie favner menneskerne i landskabet (FN 14 og 15). Aktiviteterne i indsatsområde 3. Friluftsliv, hvor codes of conduct og gæstestyring har været integreret, giver folk rekreative muligheder og adgang til et bedre liv (FN 3), mens indsatsområde 4. Undervisning, forskning, natur- og kulturformidling underbygger ligestillet viden, formidling, information til alle befolkningsgrupper (FN 4). Indsatsområde 5. Lokalsamfund, erhverv og turisme bidrager til bæredygtig lokal udvikling (FN 8 og 11). Endelig går indsatsområde 6. Trilateral Vadehavssamarbejde på tværs af ovenstående indsatsområder med en tværnational dimension, der underbygger essensen i UNESCO – en fredsmision via uddannelse, kultur, kommunikation og videnskab.

Konklusion

Stort set alle planlagte indsatser og aktiviteter er gennemført med en målfrielse, der er tilfredsstillende eller meget tilfredsstillende i planperioden, og kun meget få er ikke nået i mål og får lavere vurdering. En række aktiviteter er stadig i gang i skrivende stund [2023] og kan ikke slutevalueres, men er dog evalueret. Det er samlet set tilfredsstillende, når man dels tager de udefrakommende faktorer i perioden med i vurderingen, dels må anerkende at verden er dynamisk og foranderlig for en netværks- og projektororganisation, der bygger på frivillighed i alle indsatser, aktiviteter og projekter.

Vurderingen af nationalparkens indsats set udefra i perioden er også tilfredsstillende, og der udtrykkes flere anerkendelser af form, metode, indhold og resultater, men også konstruktiv kritik af, hvor der kan gøres yderligere eller anderledes.

Der kan argumenteres for, at nationalparkens indsatser understøtter en række af FN's 17 mål for bæredygtig udvikling (3, 4, 8, 11, 14, 15, 17)²⁶.

1.6. Offentligheden og den nye plan

Processen med at revidere nationalpark-planen lever op til kravene i Lov om nationalparker og rummer flere elementer.

I 2023 blev der redegjort for og evalueret på arbejdet med nationalparkplanen for 2019-2024, herunder indfrielse af mål, resultater og aktiviteter. Rapport kan hentes på www.nationalparkvadehavet.dk.

Derefter blev der udarbejdet et 'Debatoplæg – kom med dine idéer og forslag til aktiviteter og projekter til Nationalparkplan 2025-2030', som var tilgængeligt fra 2. januar 2024. Debatoplægget kan ses og downloades på www.nationalparkvadehavet.dk.

I første kvartal 2024 blev offentligheden bedt om at komme med ideer og forslag til aktiviteter og projekter for planperiode 2025-2030 via workshops med borgere på Fanø og i Varde, Darum og Ballum, hvor henvend 170 borgere, organisationer, politikere m.fl. deltog. Der blev også gennemført workshops og møder med nationalparkens bestyrelse, råd, udvalg, partnere, Vadehavets FormidlerForum, de fire vadehavskommuner mv. hvor henvend 170 deltog. Næsten 80 lokale skoler og uddannelsesinstitutioner blev inviteret til at sende ideer og forslag. Parallelt annoncerede nationalparken i lokale ugeaviser, på hjemmesiden og Facebook samt i vores nyhedsbreve. Nationalparkens indkaldelse af ideer og forslag påkaldte sig god regional pressedækning i radio, tv og aviser. I alt er der modtaget 450 ideer og forslag. Selv om det er færre end for seks år siden, synes vi, det er flot, at så mange har bidraget med deres idéer og forslag.

Næste skridt var, at bestyrelsen og rådet i Nationalpark Vadehavet prioriterede de mange ideer og forslag, som er indarbejdet i forslaget til den nye nationalparkplan. Forslaget til den reviderede nationalparkplan 2025-2030 er offentliggjort på nationalparkens hjemmeside, og flere end 11.000 berørte interessenter fik direkte besked herom, ved at de fire kommuner på vegne af nationalparken sendte et brev til alle lodsejere.

Solnedgang over Vadehavet. Foto: Red Star

② VISION, MISSION, VÆRDIER OG MÅLSÆTNINGER

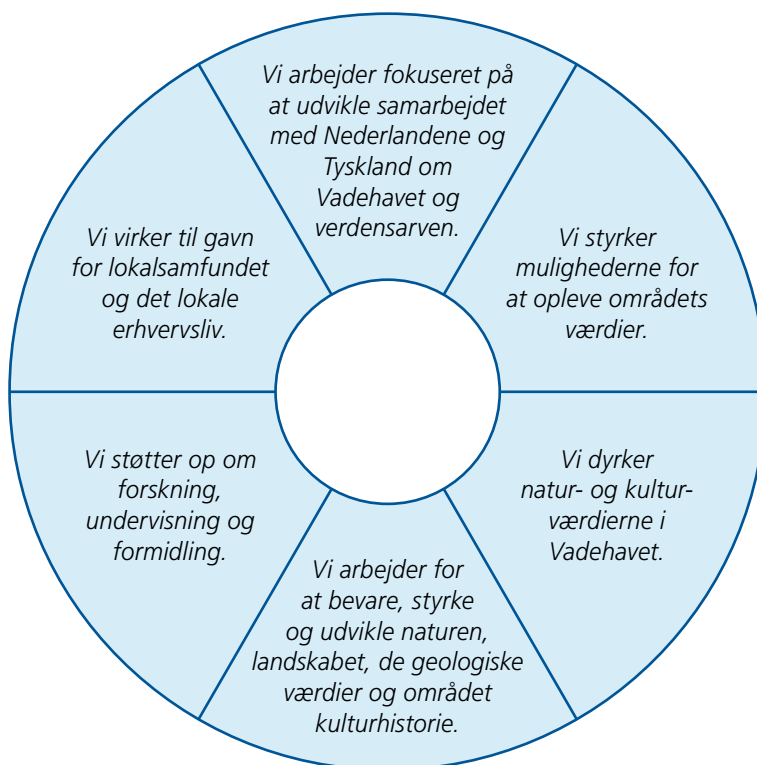
2.1. Vision, mission, værdier

Visionen sætter målet for Nationalpark Vadehavets virke.

Visionen er vores drøm, som blev formuleret i første planperiode. Og når drømmen bliver til virkelighed, er Nationalpark Vadehavet internationalt kendt som et enestående marsk-, gest- og tidevandsområde med værdier i verdensklasse. Nationalparken benyttes, beskyttes og udvikles i et bæredygtigt samspil mellem natur og mennesker.

Missionen beskriver det, Nationalpark Vadehavet gør for at nå sine mål.

Nationalpark Vadehavets værdier handler om måden, vi arbejder på, og det, vi er. Vi anvender de samme værdier og værdiord, som er defineret i samarbejdet med Nederlandene og Tyskland om verdensarven, fordi det er vores fælles vadehav. Det er vores fælles værdier, som vi skal passe på for hele verden.

Dedikeret

Uerstatteligt

Inspirerende

2.2. Målsætninger

Det fremgår af §3 i Bekendtgørelse om Nationalpark Vadehavet, at udviklingen af Nationalpark Vadehavet skal ske under hensyntagen til den lokale befolknings

sikkerhed, og hvor følgende målsætninger lægges til grund²⁷.

Bekendtgørelsens målsætninger:

1. De væsentligste naturtyper som lavvandede havområder, tidevandsrender, vadeflader, højsander, åmundinger, marsk- og strandenge, forstrande og klitter skal bevares, og deres kvalitet og mangfoldighed skal styrkes. De skal beskyttes mod næringsstofbelastning, invasive arter, forstyrrelse af fauna mv. og bevares som bæredygtige og dynamiske økosystemer med naturlig dynamik ved så vidt muligt at undlade indgreb i den naturlige tidevandsdynamik.
2. Kulturskabte naturarealer som ferske enge og klæggrave skal bevares, og deres kvalitet og mangfoldighed skal styrkes, og der bør bevares og fremmes en landbrugsdrift, som sikrer kulturlandskabet og områdets karakterarter.
3. Nationalparkens karaktergivende landskabselementer og markante geologiske formationer skal bevares og synliggøres, og den dynamiske landskabsdannelse af klit- og marskområder skal fremmes.
4. Kulturmiljøer og kulturhistoriske helheder og enkeltelementer, der fortæller om Vadehavet, skal bevares, synliggøres og gøres tilgængelige, herunder kystsikringsanlæg, afvandings- og bevandingssystemer, landbrug og bebyggelse på værft, marsk og gest, jagt, fiskeri og søfart, grænselandets historie og rekreation.
5. Mulighederne for friluftsliv, naturoplevelser og kulturhistoriske oplevelser skal styrkes.
6. Udviklingen af friluftsliv og turisme skal ske på et bæredygtigt grundlag og i samarbejde med lokalbefolkningen, turisterhvervet og områdes formidlingsinstitutioner.
7. Særligt sårbare naturområder skal beskyttes mod slitage og forstyrrelse gennem formidling og planlægning af zoner, stiforløb mv.
8. Naturvejledning og formidling af nationalparkens landskab, natur- og kulturhistoriske værdier og friluftslivsmæssige muligheder skal styrkes og udvikles i samarbejde med lokale aktører gennem udbygning og koordinering af aktiviteter, etablering af servicefunktioner og faciliteter.
9. Forskning skal understøttes, og undervisning styrkes gennem etablering af faciliteter og undervisningstilbud, herunder tilbud, der fremmer natur-, kultur- og miljøbevidstheden hos børn og unge.
10. Udviklingen af nationalparken skal ske i samspil med omgivelserne.
11. Nationalparken skal udvikles i samarbejde med Det Trilaterale Vadehavssamarbejde.
12. Nationalparkens udvikling skal følges og evalueres.

Nationalparkbestyrelsen vil i forbindelse med udarbejdelse af planforslaget foreslå følgende ændring til bekendtgørelse for Nationalpark Vadehavet:

I §2, stk. 7 tilføjes »... og samarbejdet om UNESCO Verdensarv Vadehavet«

I §3 stk. 11 tilføjes »... og aktivt indgå i samarbejdet om UNESCO Verdensarv Vadehavet med Nederlandene og Tyskland«

2.3. Strategiske principper

Nationalparkfond Vadehavets bestyrelse udarbejdede i 2015 en strategi for fondens arbejde, som er revideret i 2024 af bestyrelse og råd.

Strategien fastlægger, at Nationalpark Vadehavet skal arbejde for naturen og for, at naturen bliver et aktiv

for bæredygtig udvikling af området. Det er hele den bærende idé i vores arbejde og eksistens. For at det kan ske, og nationalparklovens og bekendtgørelsens målsætninger indfries, skal Nationalpark Vadehavet:

- udvælge og prioritere de projekter, vi går ind i, så de sikrer en høj målopfyldelse på tværs af målsætningerne.
- være med til at skabe en bæredygtig balance mellem benyttelse og beskyttelse af Vadehavets natur og kultur.
- styrke verdensarven i området, så de enestående, universelle værdier og områdets integritet bevares og benyttes for fremtidige generationer. Det vil tage afsæt i grænseoverskridende samarbejder med Tyskland og Nederlandene.
- arbejde for ejerskab og kendskab til Vadehavets nationalpark og verdensarv.
- påtage sig rolle som facilitator i relevante sammenhænge, så private og offentlige vadehavsaktører bindes sammen i værdiskabende, nyttige og integrerede løsninger, der understøtter en bæredygtig udvikling for området.
- arbejde for ekstern medfinansiering, så der kommer flere midler at arbejde med til gavn for os alle i området.
- fortrinsvis arbejde med få, store, prioriterede projekter.
- igangsætte, men ikke drifte aktiviteter, selskaber eller andet. Dette kan kun komme på tale, hvis der ligger en klar exit-strategi og et dokumenteret grundlag i forhold til økonomi og ressourcer.
- være en attraktiv samarbejdspartner, der indgår med faglighed og sikkerhed i leverancerne.
- være en attraktiv arbejdsplads, der fastholder og tiltrækker dygtige og kompetente medarbejdere.

2.4. Indsatsområder

Det er valgt at samle lov og bekendtgørelsens målsætninger i seks konkrete indsatsområder for at skabe et bedre overblik over vores indsatser og aktiviteter. Ved hvert indsatsområde er vist indsatsområdets målsætninger.

- Natur og landskab (1, 2, 3)
  - Kultur og kulturhistorie (4)
  - Folkesundhed og friluftsliv (5, 6, 7)
  - Undervisning, forskning og formidling (8, 9)
  - Lokalområde, erhverv og turisme (10)
  - Trilateralt Vadehavssamarbejde og verdensarv (11)
- Hertil kommer kommunikation og evaluering (12), som går igen i og på tværs af alle aktiviteter.

To generationer ikklædt den traditionelle Rømdragt.
Foto: Rømø Fotos

INDSATSER

Nationalpark Vadehavets seks indsatsområder favner aktiviteter og projekter, som skal realiseres fra 2025 til 2030. Hvert indsatsområde indledes med de målsætninger, der skal arbejdes med, ligesom der er vist de respektive verdensmål, som indsatsen bidrager til. Derefter beskrives de prioriterede aktiviteter for den kommende periode.

Tidevandsrende nær Fanø. Foto: Tandrup Naturfilm

1

NATUR OG
LANDSKAB

Hvidbrystet præstekrave. Foto: Torben Andersen

Bekendtgørelsens målsætninger:

"1. De væsentligste naturtyper som lavvandede havområder, tidevandsrender, vadeblader, højsander, åmundinger, marsk- og strandenge, forstrande og klitter skal bevares og deres kvalitet og mangfoldighed skal styrkes. De skal beskyttes mod bl.a. næringsstofbelastning, invasive arter samt forstyrrelser af fauna mv. og bevares som bæredygtige og dynamiske økosystemer med naturlig dynamik ved så vidt som muligt at undlade indgreb i den naturlige tidevandsdynamik.

2. Kulturskabte naturarealer som ferske enge og klæggrave skal bevares, og deres kvalitet og mangfoldighed skal styrkes. Der bør bevares og fremmes en landbrugsdrift, som sikrer kulturlandskabet og områdets karakterarter.

3. Nationalparkens karakterdannede landskabselementer og markante geologiske formationer skal bevares og synliggøres, og den dynamiske landskabsdannelse af klit- og marskområde skal fremmes".

Bidrag til FN's verdensmål 14, 15

Naturen er Vadehavets største værdi. Det skal flere lokale beboere og tilrejsende gæster kende til og føle ejerskab af samt aktiveres til at gøre noget for. Nogle naturindsatser egner sig bedre til at involvere frivillige end andre. Det skal vi afsøge og teste. At være en del af et fællesskab og sammen arbejde for et fælles og større mål kan bidrage til personligt velvære og trivsel. Det kan medføre et større ejerskab for Vadehavet, hvis man sammen med andre er med til at arbejde for at sikre et af verdens vigtigste naturområder med uerstattelige værdier til vands og til lands. Vi skal også prøve at aktivere private lodsejere til naturforbedrende aktiviteter. Visse tiltag i naturen bidrager til klimaforbedringer, hvilket vi konsekvent skal tænke ind, hvor muligt, ligesom vi skal være bedre til at dokumentere og kommunikere effekterne heraf, når vi gør det.

Naturen er dynamisk, og den tilpasser sig. God værdifuld natur er ofte gammel natur. Derfor skal vi passe på den natur, vi har, både rent fysisk, men også ved at skabe kendskab og ejerskab til den. Vi skal også understøtte udvikling af ny natur. Det er dog en proces, der tager meget lang tid, dels fordi den skal foregå i respekt for lokale forhold og interesser, og dels fordi naturen tager tid om at udvikle sig. Naturudvikling er derfor noget, der sagtens kan strække sig over flere planperioder. Vi skal og vil arbejde for dette, men erkender også vores begrænsede kapacitet og mandat hertil.

Vi vil i denne nye planperiode fortsætte flere af de indsatser, vi har arbejdet på i de foregående år inden for natur og landskab, da vi kan se, de begynder at give resultater – se eksempelvis reguleringen af prædatorer og hegning af yngleområder til kystfugle samt anlæg af nye levesteder til padder. Men der er også brug for at tænke nyt. Sætte nyt i gang. Prøve noget af. Derfor vil vi have nye naturtyper i vores indsatser, herunder fx øget fokus på havnatur såvel som test af nye teknologier – GIS, droner, AI, IoT, eDNA, data fra satellitter mv. – til naturovervågning og -forvaltning så vel som formidling og styring af besøgende i naturområder.

Oversigt over værdifuld og sårbar natur

Vi har stor viden om meget, men vi har ikke et dokumenteret og sammenhængende overblik over hele nationalparkens natur. Det har vi brug for, så vi kan sætte initiativer ind dér, hvor de gavner mest, og behovet er størst, men også så vi kan bidrage til, at der

Kongeåen. Foto: Tandrup Naturfilm

bliver passet bedre på særligt værdifulde naturområder og arter. Det er en opgave, vi ikke kan løse alene, men skal gennemføre sammen med kommuner, Naturstyrelsen, private lodsejere og fonde. I seneste planperiode tog nationalparkens naturudvalg fat på opgaven med at få skabt en oversigt over værdifuld og sårbar natur. Der foreligger en rapport på et geografisk delområde i Nationalpark Vadehavet. Det arbejde skal fortsættes og udvides til nye områder i nationalparken, så vi får et endnu mere kvalificeret grundlag at igangsætte nye initiativer ud fra et fokus på de væsentligste naturområder, naturtyper og arter. Arbejdet skal præsenteres for kommunerne, Naturstyrelsen og lodsejerne, så det kan indarbejdes i myndighedsplaner mv.

Vandhuller, søer og vandløb

Der er få søer i vadehavsområdet, men til gengæld er der menneskeskabte klægggrave, som kan fungere som små oaser for fugle, padder, planter og insekter. Indsatsen med at naturforbedre klægggravene skal fortsættes, og hvor muligt skal der etableres formidling til de besøgende og faciliteter, som giver dem adgang dér, hvor de helst skal være. Konkret fortsætter arbejdet med formidling og publikumsfaciliteter ved den nyanlagte Juvre Engso. Der er også andre naturprojekter med søer og vandhuller undervejs, som vil øge naturgrundlaget i nationalparken og samtidig styrke de rekreative tilbud for beboere og gæster. Et element i indsatsen med etablering og naturforbedring af søer og vandhuller er at vurdere, om der er basis for at lave saltvandssøer, som udskiller færre gasser end ferskvandssøer.

Nationalparken skal understøtte og bidrage til arbejdet med naturforbedringer i og ved vandløbene, der løber ud i Vadehavet. Her vil vi især have fokus på det store LIFE Kongeå-projekt, hvor åen forventes genslynget på de nedre strøg, og de omkringliggende enge naturgenoprettet, hvilket forbedrer naturgrundlaget for snæbel, laks, fugle og andre dyr og planter. Vi bidrager bl.a. med viden om regulering af prædatorer. Vi har også fokus på, hvad der vil ske ved Ribe Å, hvis vandspejlet hæves. Dernæst vil vi bidrage til initiativer, der skaber løsninger for natur og mennesker ved andre vandløb i området med genslyngninger, slusedrift, gydeforhold mv. Her vil vi have tæt dialog med private lodsejere - typisk landmænd, forskere, grønne organisationer, styrelser, kommuner, fonde m.fl., for at vi sammen kan sikre så gode forhold som muligt for fisk, fugle og andre arter. Her vil vi også arbejde for at aktivere frivillige til at bidrage, hvor det er muligt. Et led i opgaven er desuden at indsamle og udbrede viden om, hvordan vandløb kan reetableres og forvaltes, så de binder mest mulig fosfor og kvælstof mv. og dermed forhindrer, at det vaskes ud i Vadehavet.

Vi skal etablere flere tudse- og bekkasinskrab rundt om i hele området til glæde for padder, ande- og vadefugle mv. Et led i indsatsen er at vurdere, om der er supplerende metoder, der virker for disse arter.

Marine naturforbedringer

Nationalpark Vadehavet er medlem af Tænk tanken Hav og har deltaget i arbejdet med Kystvandråd Vadehavet. Resultaterne fra Kystvandrådets arbejde viser, at Vadehavet har det hårdt pga. kvælstoftilførsel

mv. fra især danske og udenlandske vandløb. Der er behov for at afklare, om det er muligt at igangsætte marine restaureringsprojekter, der vil gavne det marine miljø, herunder ålegræsplantninger i vadehavsområdet. Hvis det er muligt, skal vi plante ålegræs, der vil skabe nye leve- og fourageringssteder for fisk, smådyr og fugle, ligesom ålegræs bidrager som bølgebrydere (biogene rev), når det blæser.

Det skal også undersøges, om der er basis for etablering af fiske-børnehaver i områdets havne og i positivt fald igangsætte sådanne initiativer.

I disse initiativer skal frivillige involveres i det konkrete udførende arbejde og i monitoreringen (citizen science).

I planperioden skal der arbejdes på at rejse midler til viden og ekspertise, som kan skitsere mulige, realistiske løsninger i forhold til at etablere vandgennemstrømning under Rømhøddæmningen. Sådanne løsninger vil tilgodese en række af områdets arter, herunder migrerende fisk – eksempelvis rødlistede fisk som snæbel, ål, laks – og de naturlige dynamikker i Vadehavet. Hindringer i vandløb er det største problem for, at arter kan gennemføre deres naturlige livscyklusser og fjernelse af hindringer i vandløb en forudsætning for at øge bestande af migrerende arter. Netop fjernelse af hindringer er hovedudfordringen for arbejdet i den trilaterale Swimway-gruppe, der arbejder på at forbedre forholdene for migrerende fisk. Det samme antages at gælde hindringer i et marint område med barriere-øer og smalle tidevandsløb som Vadehavet, hvor Rømhøddæmningen (dæmning til Rømhø) og Hindenburgdæmningen (dæmning til øen Sild) må være hindringer for migrerende fisk og andre arters vandringer og spredning ud i Nordsøen og tilbage igen til Vadehavet og områdets vandløb.

Kyst- og ynglefugle

Kyst- og ynglefugle er nogle af Vadehavets juveler, men også de er under pres. Derfor skal vi arbejde på at samle vores vel fungerende indsatser i et eller flere større sammenhængende initiativer med bl.a. græsning, regulering af prædatorer, hegnning af yngleområder, forbedring af ynglelokaliteter mv. Også erhvervelse af arealer, fx strandenge og marskarealer tænkes at indgå. Indsatserne skal dokumenteres, og der skal laves naturforbedringer, plejeplaner, formidling mv. I starten af planperioden skal vi afklare, om det er bedst og giver mest

Laksefisker snæbel findes kun i den danske del af Vadehavet. Foto: Bent Rene

effekt, at vi går ind i andre store initiativer, eller om vi selv skal være initiativtager til et stort projekt sammen med de andre nationalparker og/eller trilaterale samarbejdspartnere. Dermed sagt, at vi fortsætter de succesfulde aktiviteter, men at de kræver ekstern medfinansiering. I den sammenhæng skal det også afklares, om nogle aktiviteter vil kunne fungere med og overdrages til frivillige, selv-ledende grupper.

Vi indgår fortsat i de store naturprojekter LIFE Wadden Sea Birds (Margrethekog Nord i Tøndermarsken) og LIFE Konge Å for at få flere fugle på vingerne, men også flere fisk som snæbel, laks, ørred osv., insekter mv.

Ny teknologi til naturforvaltning og naturovervågning

I bestræbelserne på at gøre naturovervågning og naturpleje nemmere, billigere og bedre vil vi fortsat indgå i arbejdet med at teste og implementere nye teknologier i naturovervågningen og naturplejen. Også på dette område ser vi nationalparken som et "eksperimentarium" for løsninger, der gavner natur, mennesker og økonomi. Vi er allerede nationalt og internationalt på forkant med flere initiativer, og det skal vi udnytte til at blive dygtigere og gøre tingene mere effektivt, så vi kan gavne Vadehavets værdifulde natur.

Konkret forsættes projekt Virtuelt Hegn (Nofence-projektet) på Fanø med at eksperimentere med græsning og køer i områder uden hegn. Vi vil indgå i HORIZON Wilddrone, hvor der forskes i og afprøves droner og kamerateknologier til naturovervågning.

Vi har store forventninger til det banebrydende Green Nudging sammen med NTT Data, hvor vi udvikler en digital assistent – en slags digital naturvejleder og turismeguide baseret på kunstig intelligens og adgang til en række datakilder. Codes of conduct, visitor management og andre bæredygtige løsninger er bygget ind i de tilbud og informationer, brugerne får fra assistenten, ligesom vi tester brugernes reaktioner på de forskellige teknologiske løsninger for at udvikle dem, så de bliver endnu bedre for brugerne, men også for naturen og de mennesker, som bor i området.

I planperioden skal vi afdække, om der er (teknologiske) muligheder for monitoring af natur og arter nede i Vadehavet – altså under vandet, som kan anvendes til at give mere viden og dermed bedre beslutningsgrundlag for naturforvaltningen af den marine natur.

Insekter og planter

I løbet af perioden skal vi afklare, om der er basis for at skabe et overblik over nationalparkens plante- og insektliv. Med det overblik skal der fremlægges forslag til prioriterede, konkrete naturforbedrende aktiviteter, ligesom der skal indhentes ekstern finansiering. Nationalparken har allerede arbejdet med en sian blåfugl i flere år, og det arbejde fortsættes på flere lokaliteter i nationalparkens område. På tværs af lokaliteterne laver vi formidling og monitoring samt initierer græsning.

Mere natur på private arealer

I første del af planperioden skal vi afklare, om der er basis for at igangsætte naturforbedrende initiativer hos private lodsejere, ligesom de konkrete aktiviteter skal afklares, og de forventede resultater skal fremlægges. Her tænkes især på landmænd og sommerhusejere, hvor begge grupper besidder betydelige arealer i nationalparkens område. Eksempelvis vil bekæmpelse af hybenrose og bjergfyr være mulige indsatser, men også tudseskrab og oprensning af vandhuller kunne være mulige naturforbedrende aktiviteter. Indsatserne vil forventeligt skulle gennemføres sammen med andre samarbejdspartnere, fx Vild med Vilje eller andre, som har erfaringer på området.

Sælen Watti er ansigtet på den digitale guide, som er under udvikling.

Vadehavet er til stadighed en stor inspirationskilde for kunstnere. Foto: Red Star

2 KULTUR OG KULTURHISTORIE

Bekendtgørelsens målsætninger:

4. "Kulturmiljøer og kulturhistoriske helheder og enkeltelementer, der fortæller om Vadehavet, skal bevares, synliggøres, tilgængeliggøres, herunder kystsikringsanlæg, afvandings- og bevandingssystemer, landbrug og bebyggelse på værft, marsk, gest, jagt, fiskeri og søfart, grænselandets historie og rekreation".

Bidrag til FN's verdensmål 14, 15

Vadehavets natur og kultur kan ikke adskilles. Landskabet er flere steder et helt eget og særegent kulturlandskab, som kun findes her. Det er formet af mennesker igennem tusind år som en forudsætning for at leve. Et liv, der er levet og bliver levet med og mod vandet og naturens kræfter. Det former folk og deres sind, identitet og karakter. Danner grobund for egne kulturer i såvel den levende kulturarv som i bygningsarv og andre kulturhistoriske vidnesbyrd i området, som også kommer til udtryk gennem kunstneriske aktiviteter. Her er Danmarks ældste by. Her er næstflest fredede og bevaringsværdige bygninger i Danmark efter København. Her er diger, sluser, møller, kanaler, maritime skikke og meget mere. Vadehavskulturen i nationalparkens område deler historie, kultur og traditioner med vadehavsområderne i Slesvig-Holsten og Niedersachsen i Tyskland og Friesland i Nederlandene. Det er derfor naturligt, at Nationalparkfond Vadehavet ud over lokale indsatser også vil se sydpå i vores arbejde med kultur og kulturhistorie.

Vadehavets bygningsarv

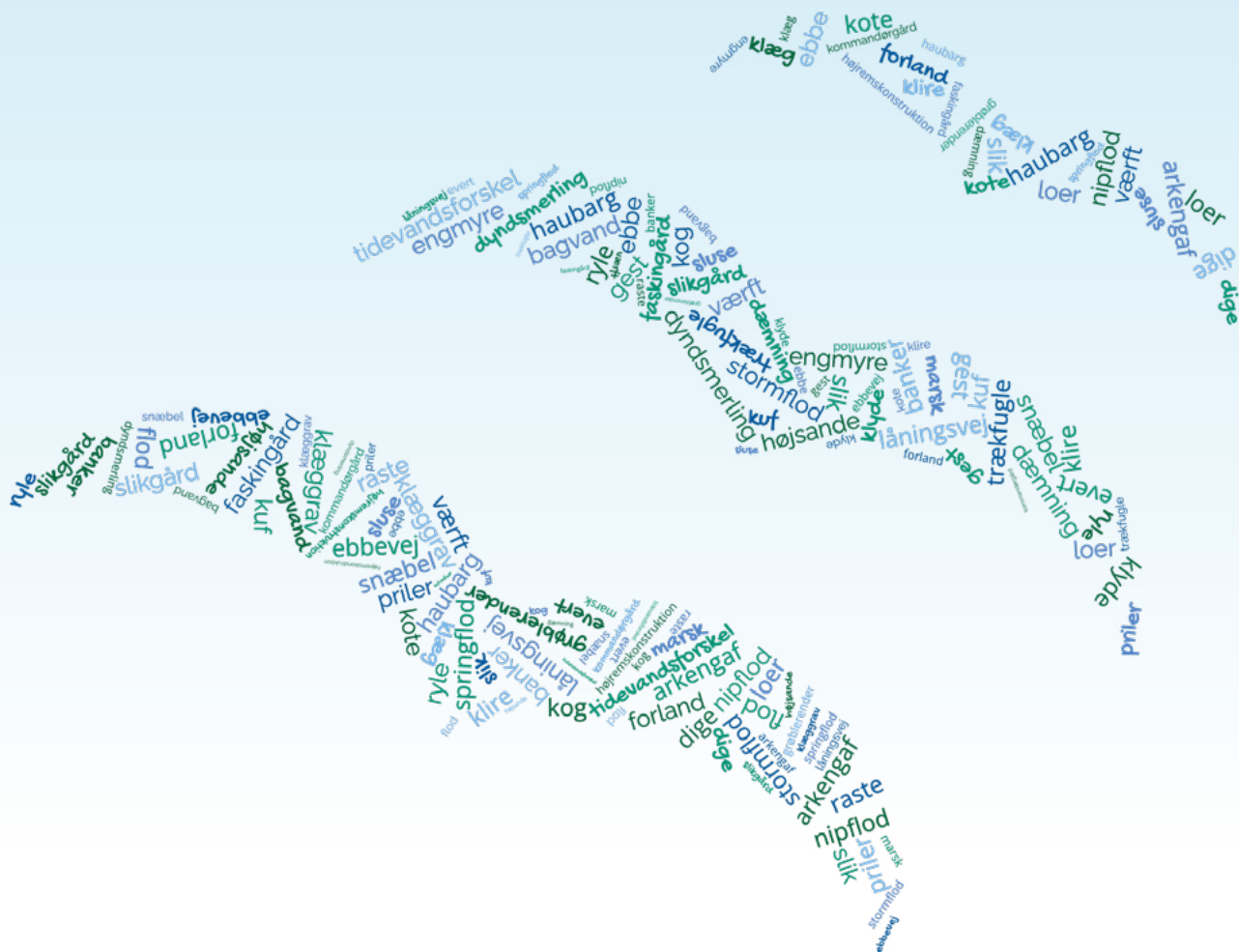
Vadehavsområdet rummer en omfattende og helt særlig bygningsarv, som de færreste kender til, men som rummer en række værdier af historisk, kulturel og måske også turismemæssig karakter. Vi har igennem de to første planperioder arbejdet med især viden om bygningsarven. Denne periodes indsatser vil fokusere på at få aktiveret og formidlet bygningsarven

til børn og unge via Mit Vadehav og målrettede initiativer. Arbejdet med bygningsarven har været vanskeligt at få i gang, derfor vil vi i den kommende periode skulle afsøge nye tilgange til indsatserne og til at skaffe midler til arbejdet.

Dernæst skal formidlingen af bygningsarven integreres mere i forbindelse med indsatsområde 3. natur- og kulturformidling ude i landskabet. Formidlingen af bygningsarven skal om muligt også forstærkes ved at tage dialogen med aftenskoler, højskoler, Folkeuniversitet m.fl., om de vil udbyde foredrag og oplæg om emnet. Ved samme lejlighed kan formidling af og

Den 250 år gamle gård Norre Sødum i Tøndermarsken er anlagt på en menneskeskabt jordhøj, et såkaldt værft. Foto: Realdania By & Byg.

undervisning i andre af nationalparkens indsatser også aktiveres.

Et led i arbejdet med bygningsarven og andre kulturindsatser er at få organiseret, samlet og koordineret kræfterne i vadehavsområdet på kulturområdet som en forudsætning for, at indsatserne kan realiseres. Kommuner, Slots- og Kulturstyrelsen, museer m.fl. er nødvendige medspillere, hvis der skal indsamles viden, dokumentation og skabes konkrete indsatser, der sikrer kultur og kulturarv for fremtiden.

Det skal også afdækkes, om og hvordan bæredygtigt byggeri kan indarbejdes i indsatsen med at sikre Vadehavets og marskens bygningsarv, herunder mulighederne for at sikre de håndværksmæssige kompetencer, som er forudsætningen for at kunne restaurere og bevare.

Vadehavets stednavne

Vadehavsområdet har egne dialekter og sågar et eget folkeslag, friserne, med eget sprog, frisisk. Ligesom friserne er stort set forsvundet fra det danske vadehavsområde, så er vidnesbyrd i form af stednavne til lands og til vands samt det talte sprog (dialekter) ved at forsvinde. Det gælder også de maritime kulturer. Det skal afklares, hvordan områdets stednavne kan sikres for eftertiden. Dernæst om det er muligt at sætte gang i en indsats som dokumenterer og bevarer denne særlige kulturarv. Der udarbejdes en projektbeskrivelse og om muligt igangsættes et projekt. Opgaven vil indebære, at der skal etableres dialog med kendte og nye samarbejdspartnere. Indsatsen vil naturligt have et lokalt afsæt, men netop fordi Vadehavsområdet er forbundet historisk og kulturelt, vil en dialog med samarbejdspartnere i Tyskland og Nederlandene indgå i indsatsen.

Den levende vadehavskultur

Som i de foregående perioder vil Nationalparkfond Vadehavet også samarbejde med events og arrangementer, der har fokus på Vadehavsområdet, eller hvorigennem vadehavsområdets natur, kultur og kulturhistorie samt kunst, der formidler Vadehavet og relevante temaer, kan kommunikeres.

Det skal undersøges, om der er basis for at få nulevende vadehavsbeboere til at fortælle deres historie om dem selv og deres liv ved Vadehavet. Deres fortællinger om natur, kultur, værdier og identiteter

vil kunne danne et bidrag til nutidens og eftertidens historieskrivning og være et udtryk for en levende kulturarv.

Det undersøges, om det er muligt at understøtte en samtale om Vadehavets kultur og kulturarv i et nutidigt perspektiv og med nutidige kommunikationsformer. Det kan fx være som online-fora om vadehavs-litteratur eller digitalt understøttede fællesskaber for bygningskulturarv.

Event på Tønder Festival – Vadehavet er flyttet ind midt på festivalpladsen. Foto: Ulrik Pedersen

Lystfisker ved Varde Å. Foto: Frame&Work

③ FRILUFTSLIV OG FOLKESUNDHED

Bekendtgørelsens målsætninger:

"5. Mulighederne for friluftsliv, naturoplevelser og kulturhistoriske oplevelser skal styrkes.

6. Udviklingen af friluftsliv og turisme skal ske på et bæredygtigt grundlag og i samarbejde med lokalbefolkningen, turisterhvervet og områdets formidlingsinstitutioner.

7. Særligt sårbare naturområder skal beskyttes mod slitage og forstyrrelse gennem formidling og planlægning af zoner, stiforløb mv."

Bidrag til FN's verdensmål 3.

Marskstien.
Foto: Ulrik Pedersen

Nationalparkfond Vadehavet vil fortsat arbejde med at få borgere og tilrejsende gæster ud at opleve og nyde den enestående nationalpark- og UNESCO verdensarvsnatur. Det gælder små som store, unge som gamle, lokale borgere som tilrejsende gæster, sunde og raske såvel som mennesker med sundheds- eller trivselsudfordringer.

Vi vil tilstræbe, at vi kan engagere og aktivere flere til også at gøre noget godt for naturen. Når de gør noget godt for naturen, ja, så gør de også noget godt for sig selv. At være i naturen er forebyggende og helende.

Vi vil via vores indsatser bidrage til to af nutidens og fremtidens helt store danske og globale samfundsudfordringer: biodiversitetskrisen og krisen i befolkningens sundhed og trivsel. Vi vil arbejde på at sikre en balance mellem benyttelse og beskyttelse, hvor vi alle kommer til at acceptere, at nogle steder skal naturen have lov til at være natur, uden forstyrrelser. Samtidig skal vi medvirke til at stimulere trivsel og sundhed i befolkningen for det enkelte menneske og i fællesskaber.

Et aktiv for folkesundheden

Vi vil arbejde med at udvikle og afprøve muligheder for nationalparken som et nationalt og lokalt eksperimentarium med indsatser, der kan bidrage til at forbedre trivsel og folkesundhed. Det vil kræve nye partnerskaber og samarbejder med vores nuværende samarbejdspartnere, såvel som nye samarbejdspartnere. Et led i processen bliver at afklare, om Nationalpark Vadehavet skal gå egne veje, eller om vi skal løfte opgaven sammen med Danmarks Nationalparker. Vi kunne muligvis også aktivere og lære af vores partnere i Nederlandene og Tyskland og indgå internationale samarbejder i forhold til denne udfordrede velfærdsdagsorden. Et element i indsatsen er at forstærke samarbejder med uddannelses- og forskningsinstitutioner, hvor bl.a. UC Syd og SDU er naturlige

samarbejdspartnere, så uddannelserne kan komme ud i naturen – og naturen ind på uddannelserne.

Nye funding-, alliance- og samarbejdsmuligheder skal afsøges, herunder patientforeninger, fonde og private virksomheder. I arbejdet skal også indgå refleksioner over, hvordan natur, kultur, lokalsamfund, erhverv og turisme kan profitere af aktiviteterne, altså at vi går fra en benyttelsesdagsorden eller udnyttelsesdagsorden til at aktivere flere til at bidrage, så natur, kultur og mennesker får det bedre. Vi sigter efter ambitiøse initiativer, som kan styrke folkesundheden i bred forstand, men er også bevidste om, at arbejdet med sundhed og trivsel kræver fagligheder, som vi skal hente fra professionelle samarbejdspartnere, samtidig med at der skal udvikles kompetencer hos os selv og vores partnere. En ikke uvæsentlig sideeffekt af indsatserne vil være at skabe nye jobs i området,

Formidling – her på Rømhøddæmningen – skal hjælpe folk godt og rigtigt på vej i vadehavsnaturen. Foto: Red Star

men det primære bliver at få folk rigtigt ud i naturen og at skabe fællesskaber, der sikrer, de fortsat kommer derud, samt at dokumentere, hvad der virker.

Friluftsliv til lands og til vands

I forlængelse af vores store formidlingsprojekt Velkommen til Nationalpark Vadehavet skal vi fortsat arbejde med information og formidling til alle ude i landskabet, hvor codes of conduct, gæstestyring og bæredygtighed integreres. Vi vil gøre brug af kendte metoder såsom skilte, madpakkehuse, plinte mv.

Samtidig vil vi prøve nye informationsteknologier af, så vadehavsområdets enestående natur- og kulturoplevelser styrkes på en måde, der er spændende og tryk samt bidrager til trivsel for mennesker og natur hele året. Det vil kræve samarbejde med store IT-virksomheder og andre nye partnere. Forventningen er også, at de brugergrupper, vi traditionelt har mindst fat i, nemlig de unge, vil finde de nye digitale muligheder spændende og derfor bruge dem, ligesom andre brugere vil få gavn af de nye værktøjer med bl.a. kunstig intelligens. Måske kan også andre med forskellige udfordringer have gavn af de nye teknologier til at komme mere og bedre ud til områdets natur- og kulturtilbud.

I perioden skal der fortsat arbejdes på styrkelse af eksisterende friluftsfaciliteter bl.a. fugleskjul, afmærkning af ruter og stier, skiltning, shelters, naturlegepladser tillige med at vi afsøger, om der er nogle typer af faciliteter, der endnu mangler for at understøtte friluftaktiviteterne i nationalparken. Det skal gøres på en bæredygtig og visuelt nænsom måde i forhold til fysisk placering og materialevalg samt med stigende fokus på, at alle gives mulighed for at komme ud i vadehavsområdet. Tilgængeliggørelse for alle skal indarbejdes i det, vi tager fat på.

Der skal arbejdes sammen med lodsejere, myndigheder og brugerorganisationer på at udvikle eksisterende ruter og stier i en Vadehavs-stigruppe, så stier og ruter bindes sammen og vedligeholdes på et ni-

Jolle på Ho Bugt.
Foto: John Frikke

Fugleskjul ved Astrupstien
vest for Brøns. Foto: Red Star

veau, der tilfredsstiller moderne, aktive brugere. Nye brugerinvolverende metoder til at vedligeholde faciliteterne skal afsøges i perioden sammen med social-økonomiske modeller.

Et konkret initiativ er sammen med kommunerne og andre interessenter at afklare, om der er basis for at udvikle en Vadehavssti fra Blåvand til grænsen, og som har sløjfer ud på øerne og bindes sammen med Marskstien, Grænsestien, Kongeåstien, Kyst til Kyststien osv.

Næste store skridt for den marine nationalpark er naturligvis vandet – selve Vadehavet, og derfor vil der være fokus på det maritime friluftsliv. Det er centralt for al sejlads i Vadehavet, at der afmærkes. Nationalparkfond Vadehavet vil fortsat støtte vagersætningen i Vadehavet sammen med sejlklubberne, kommunerne, Kystredningstjenesten og andre i området og derved bidrage til den blå infrastruktur, der sikrer en tryk og bæredygtig måde at udøve et blåt friluftsliv på. Vi vil i dialog med myndighederne og de mari-

time interessenter i forhold til at udvikle de maritime friluftsmuligheder på måder, som giver gode, sunde oplevelser og samtidig passer på natur og dyreliv, herunder codes of conduct og afmærkninger, der giver naturen ro på de tidspunkter og de steder, hvor det er nødvendigt. Samtidig skal der arbejdes med at skabe mere sammenhæng mellem formidlingen på land og til vands, dvs. både den marine natur og den maritime kultur.

Et andet konkret initiativ er at afklare, om der er basis for at flere besøgende kan komme ud på vandet mod betaling. I den sammenhæng vil vi også tage dialogen med de maritime interessenter og dem, som har faglighederne, om der er basis for at give tilbud til mennesker, der vil have godt af komme ud på vandet ud fra trivsels- og sundhedshensyn. Det skal også afklares, om folk med trivsels- og sundhedsudfordringer kan blive en del af de fællesskaber, der er etableret omkring renovering, vedligehold og drift af både, joller, kajaker mv.

*Børn fanger krabber på Låsningevejen.
Foto: Torben Hestehave*

Frivillig i gang på stranden ved Lakolk på Rømø med at sætte hegn op til beskyttelse af sårbare ynglefugle. Foto: John Frikke

4

UNDERVISNING, FORSKNING OG FORMIDLING

Bekendtgørelsens målsætninger:

"8. Naturvejledning og formidling af nationalparkens landskab, natur- og kulturhistoriske værdier og friluftsmæssige muligheder skal styrkes og udvikles i samarbejde med lokale aktører gennem udbygning og koordinering af aktiviteter, etablering af servicefunktioner og faciliteter.

9. Forskning skal understøttes og undervisning styrkes gennem etablering af faciliteter og undervisnings-tilbud, herunder tilbud der fremmer natur-, kultur- og miljøbevidstheden hos børn og unge."

Bidrag til FN's verdensmål 4.

Formidlingen af Nationalpark Vadehavets natur og kultur samt Verdensarvens enestående, universelle værdier har været en central opgave igennem de to foregående planperioder. Det har også været en opgave, der har været løftet sammen med mange samarbejdspartnere, bl.a. Vadehavets Formidlerforum, verdensarvspartnerne, kommunerne m.fl. Den indsats fortsætter, fordi der er behov for et øget kendskab til nationalparkens natur, kultur, bæredygtige produkter og rekreative tilbud til sunde og raske samt dem, der gerne vil være det i alle aldersgrupper. Der er også behov for, at vi får fortalt, hvordan man kan være med i fællesskabet, hvor vi udvikler og passer på nationalparken og verdensarven. Det indebærer, at vi skal vide mere om naturen, kulturen, gæsterne mv. for at agere bedst muligt, men også at kommunikationen af nationalparkfondens indsats for området – det sekretariatets medarbejdere, vores frivillige m.fl. går og laver – skal frem i lyset på en måde, der engagerer og motiverer til at være med. Kommunikationen skal også bidrage til styrke identitet og ejerskab.

MitVadehav.dk

Mitvadehav.dk er Nationalpark Vadehavets og Vadehavsområ-

dets læringsplatform, som retter sig imod 1) børnehaver og grundskolen, 2) ungdomsuddannelser og 3) voksne på arbejdsmarkedet. Læringsplatformen skal fortsat udvikles i samarbejde med Vadehavets Formidlerforum, ligesom vi skal undersøge, om vi kan inddrage turisme- og erhvervsorganisationer i arbejdet med det formål at skabe én platform og én indgang med tilbud om vadehavslæring for alle aldre. Indholdsmæssigt skal den marine natur- og kulturdi-

Livet på vaderne er bare spændende. Foto: Jens L. Hansen

mension styrkes, og det samme gælder for tilbud til ungdomsårgange.

Kurser for undervisere og pædagoger i at bruge læringsplatformen fortsættes, men nye kursusformer skal testes, så søgningen mod kurserne øges.

Online-læring for voksne og unge skal holdes ajour og nyt tilføjes, så partnere og interessenter naturligt bruger mitvadehav.dk for at blive dygtigere på natur, kultur og verdensarv, men også erhvervsrettede uddannelses tilbud skal udvikles, især på bæredygtighed, klima og grøn omstilling.

Kendskabet til Mit Vadehav skal styrkes igennem perioden via en indsats over for efterskoler, højskoler og andre uddannelsesinstitutioner.

Vadehavsforskning

Viden er vigtigt og en præmis for at træffe gode beslutninger og gøre ting bedre. Nationalpark Vadehavets Forskningsdag er et anerkendt og skattet arrangement, hvor ny viden om Vadehavets natur, kultur, historie, turisme, landbrug og meget andet præsenteres for alle interesserede. Forskningsdagen fortsætter med et øje for justering af form og indhold, så flest mulige deltagere og forskere bidrager og deltager, herunder skal det afklares, om andre samarbejdspartnere vil bidrage til synliggørelse, planlægning, finansiering og gennemførelse af arrangementet. Det skal

Forskningsdag. Foto: John Frikke

også afklares, om digitale og virtuelle platforme skal aktiveres for at få Forskningsdagen bredt endnu længere ud til endnu flere nysgerrige i ind- og udland.

Arbejdet med at engagere og aktivere Forskningsudvalget i nationalparkens arbejde fortsætter, ligesom Forskningsudvalget fortsat vil stå for Forskningsdagen. En opgave for Forskningsudvalget er også at bidrage til koordination med Center for Vadehavsforskning.

Nationalparkfond Vadehavet vil desuden styrke samarbejdet med landets forskningsinstitutioner samt indgå og sikre udbytte af deltagelsen i forskningsinstitutionernes projekter, herunder HORIZON Wilddrone og HORIZON Blue4All m.fl.

Det skal desuden vurderes af Forskningsudvalget i dialog med relevante nationalparkpartnere, om og hvordan den forskningsmæssige viden kan flyttes ud til nationalparkens partnere. Behovet for viden er stort hos bl.a. Vadehavets Formidlerforum, såvel som andre nationalparkpartnere. Mitvadehav.dk og nationalparkens online partner-platform samt andre typisk digitale muligheder skal indgå i vurderingerne.

Mobil og marin formidling

Nationalparkskibets rolle som flydende formidlingsplatform

Lærere på kursus i Mit Vadehav.
Foto: Dorte Vind

Åbent skib på nationalparkskipet
'Vadehavet' i forbindelse med Varde
Å-dag. Foto: Kristian Simonsen

med dygtige frivillige til at sejle skibet ud med børn, forskere, journalister osv. fortsætter. Der skal rekrutteres nye frivillige, som passer ind i grupperne. Samtidig skal skibet og vores mobile udstilling aktivt tilbydes til arrangementer rundt om i området. En særlig opgave i denne periode bliver at afsøge muligheder for (med)finansiering af skibets drift uden at konkurrere med kommercielle sejladsudbydere. Det skal desuden afklares, om der er basis for at udvikle andre ikke-bemandede mobile udstillinger for nationalpark og verdensarv, som kan flyttes rundt til partnere, udstillinger, events mv.

Arrangementer

Deltagelse i udvalgte events og arrangementer skal prioriteres dér, hvor vi får mest synlighed og udbytte af deltagelsen, samt hvor vi får aktiveret flest til at bidrage til aktiviteter, der udvikler og passer på nationalpark og verdensarv. I den forgangne periode har Naturmødet og Tønder Festivalen været events, hvor vi har deltaget sammen med andre samarbejdspartnere. Det skal hele tiden evalueres, om det er ind-

satsen værd, ligesom relevansen af andre events skal afklares, herunder også om trilaterale events såsom Wadden Sea Day, Trækfugledagen mv. kan give værdi i forhold til øget ejerskab og kendskab. Det skal også afklares, om Nationalparkdagen kan løftes i omfang og synlighed. En opgave, der tænkes løst sammen med Vadehavets Formidlerforum, erhvervs- og turistorganisationer samt nationalparkens partnere.

For at komme tættere på borgere og interesserede, skal Nationalparkens sekretariatsmedarbejdere mere ud og holde oplæg lokalt, nationalt og internationalt om det, vi laver, og områdets enestående verdensarvs- og nationalparkværdier. Nationalparkens frivillige, bestyrelses- råds- og udvalgsmedlemmer klædes bedre på med viden om området for at øge ambassadøreffekter, kendskab og ejerskab.

Nationalparkens mobile udstilling. Foto: Jens L. Hansen

5 LOKALSAMFUND, ERHVERV OG TURISME

Bekendtgørelsens målsætninger:

"10. Udviklingen af nationalparken skal ske i samspil med omgivelserne".

Bidrag til FN's verdensmål 8 og 11.

Nationalparken nyder bred opbakning i vadehavsområdet, og folk i alle aldre har vist sig villige til at engagere sig for at passe på naturen.. Foto: Bjarne Lund Henneberg

uden skal nationalparkfonden også åbne for samarbejder med nye, ressourcerstærke private samarbejdspartnere på teknologi, sundhed og grøn omstilling for, at vi kan bidrage til at tackle nogle af de store dagsordner i samfundet så som manglende sundhed og trivsel, biodiversitetskrise, klimaudfordringer og stigende urbanisering.

Styrkelse af bosætning og lokal identitet

Nationalparkfond Vadehavet vil invitere til samarbejde med kommuner, turisme- og erhvervsorganisationer om at styrke bosætningen i området. Der foreligger allerede en del analyse- og kommunikationsmateriale og en række lokale, kommunale tiltag, men budskaberne skal skærpes og kommunikationen styrkes med afsæt i det, der er stærkest og mest attraktivt. Det skal afklares, om der er basis for at formulere en plan med finansiering og placering af roller, ansvar og opgaver, der skal fokusere på at klæde nuværende beboere bedre på (identitetsdannelse) og kommunikere til potentielle tilflyttere om Vadehavets værdier (her er dit nye, meningsfulde liv). Når planen er klar, skal der iværksættes konkrete tiltag ud over kommunikation. Man kan ikke kommunikere sig til et place brand – det kræver handlinger, der udlever det, man siger (kultur, natur, governance, erhverv osv.). Nedenfor beskrives nogle af de tiltag, vi iværksætter, som vil sikre indhold på kommunikationen.

Aktivering af partnere

Nationalpark Vadehavets partnerprogram bliver omdrejningspunktet for nationalparkens indsatser, der kan understøtte den lokale udvikling. Partnerudvalget skal fortsat udvikle på partnerprogrammet, herunder de krav, partnerne og partnerprogrammet kan stille til hinanden. Konkret skal der gøres op med 'free riders'. De første år bruger vi Interreg 6a VaBene-projektet (Visitor Activation to Benefit nature and environment) til at løfte partnerindsatsen med klart fokus på bæredygtig-

Overordnet ønsker vi at styrke samarbejdet med vores lokale kommuner, erhvervs- og turismeorganisationer, så vi sammen kan løfte flere opgaver til gavn for området med afsæt i en bæredygtig udvikling. Der er behov for at styrke jobskabelsen i hele området ved at udvikle nye, attraktive jobs, såvel som at styrke bosætning. Det skal ske igennem konkrete aktiviteter, øget kendskab og ejerskab til områdets herligheds-værdier og styrker. Et led i at styrke området er at opbygge identitet, image og renommé med afsæt i de helt specielle og enestående styrker, Vadehavets natur og kultur tilbyder, og som ingen andre kan tilbyde.

Parallelt med en styrkelse af de lokale indsatser skal der etableres et tættere samarbejde med Region Syd-danmark samt relevante nationale aktører såsom turisme- og erhvervsorganisationer, grønne organisationer, patientforeninger og andre, som kan bidrage til at styrke områdets bæredygtige udvikling. I planperi-

hed i produktion og produkter, såvel som partners og brugernes adfærd.

Partnerdagen skal revitaliseres, og nye former for afvikling skal testes. Det skal være en dag, man ikke vil gå glip af. Flere partnere skal deltage og bidrage på dagen. Videndeling med tyske nationalparker og turismeorganisationer vil indgå i udviklingsprocessen, ligesom vi vil søge inspiration i andre lande.

I perioden skal udvikles en online partner-platform, hvor partnerne kan hente nationalpark-materialer, nationalpark- og verdensarvs branding toolboxes, kontaktinfo på andre partnere, værktøjer og vejledninger eventoversigt mv.

Ikke alle partnere kan have direkte gavn af alle de andre partnere. Derfor skal der etableres tematiske netværk med dem, der vil og kan bidrage, så vi løfter innovation, viden, jobskabelse, omsætning, markeds-kommunikation mv. Det kan være lejrskole, Dark Sky, øl-produktion, formidling, folkesundhed, ungdomsud-dannelser, Stivogterne eller andre netværk. Dynamiske rammer og planer skal udarbejdes for de konkrete netværk, men samtidig skal administration minimeres.

Med afsæt i et forsøg på at definere, hvad bæredygtighed er – kriterier for oplevelser, fødevarer og andre produkter – skal der screenes for eksisterende bæredygtige produkter, tilbud og oplevelser i området,

ligesom der skal udvikles nye produkter. De skal markedsføres og sælges bl.a. via online-platforme, hvilket vi overlader til kommercielle partnere. I den sammenhæng skal det afklares, om der er basis for at bygge et nationalpark produktbrand på food og non-food med eller uden de andre nationalparker.

Aktivering af besøgende og borgere

Naturen har brug for hjælp, og det samme har kulturen, i takt med at de offentlige budgetter til at sikre friluftsfaciliteter mv. falder. Derfor er der brug for at engagere og aktivere nationalparkens borgere og besøgende til indsatser, der gavner, hvor vi i første omgang har fokus på naturen. Der skal udvikles og testes oplevelsestilbud for besøgende, som vil med ud og hjælpe naturen og området. Nogle af oplevelsestilbuddene skal efterfølgende kommercialiseres og sælges af relevante partnere. Vi vil aktivere partnere i disse spændende opgaver og samarbejde med Danmarks Nationalparker, trilaterale partnere samt andre internationale partnere, ligesom der skal etableres samarbejde med nye samarbejdspartnere.

Der er også brug for at afdække mulighederne for at skabe fællesskaber, der har det formål at gøre noget for sig selv, for andre, sammen med andre. Det kan være at bidrage til at vedligeholde ruter, stier, frilufts-faciliteter mv., ligesom det kan tænkes, at frivillige i en faglig, forsvarlig ramme vil bidrage med at sikre

De såkaldte verdensarvspartnere indgår i et særligt netværk med fokus på formidling i dybden. Foto: Jens L. Hansen

Kammerslusen. Foto: Tandrup Naturfilm

kulturhistoriske monumenter og den maritime kulturarv. Her tænkes på både dem, der er sunde og raske og dem, der 'kæmper' med manglende livskvalitet, trivselsproblemer mv.

Der skal udarbejdes et katalog med realistiske, meningsfulde indsatser og muligheder samt en plan for arbejdet med de frivillige med afsæt i det arbejde Nationalparkrådet fremlagde i slutningen af sidste planperiode.

Opkvalificering og certificering

Folk bliver mere og mere kvalitetsbevidste, komfortorienterede og erfarne med at rejse. Det stiller krav til turismesektoren som helhed, dvs. overnatning, transport, forplejning, information og formidling. Serviceniveauet og vidensniveauet i virksomhederne skal

op, hvis virksomhederne skal tiltrække de gæster, som er mest bæredygtige, dvs. lægger penge og har en god adfærd over for natur og lokalbefolkning. Naturvejledere, kulturguides og turistførere skal også være skarpere, fordi digitale medier og kunstig intelligens nu og fremover udfordrer vidensniveauet. Det skal afklares, om der kan indføres en certificering af naturvejledere og turismeguides, der tager folk ud i naturen, så vi derigennem kan begynde en opkvalificering af hele guide-leddet. Dernæst skal udvikles et kursus som bæredygtighedsguide sammen med tyske partnere. Endelig skal der udvikles flere træningsvideoer og -tilbud til opkvalificering af partnerne i udvikling af grønne tilbud og mere bæredygtig drift af deres virksomhed. Opgaven vil vi løse sammen med tyske partnere.

6

TRILATERALT VADEHAVS-SAMARBEJDE OG VERDENSARV

Bekendtgørelsens målsætninger:

"11. Nationalparken skal udvikles i samarbejde med Det Trilaterale Vadehavssamarbejde."

Bidrag til FN's verdensmål 3, 4, 8, 11, 14, 15 og 17.

Nationalpark Vadehavet er som landets eneste nationalpark født med en forpligtelse til at indgå i internationalt samarbejde. Det sker i Det Trilaterale Vadehavssamarbejde, der har til formål at passe på Vadehavet i Danmark, Nederlandene og Tyskland. En central opgave i Det Trilaterale Vadehavssamarbejde er at sikre de tre landes fælles UNESCO verdensarv – Verdensarv Vadehavet. Nationalpark Vadehavet er dansk focal point, dvs. vi skal sikre, at kommunikation og formidling af Verdensarv Vadehavet sker på rette vis. Opgaverne får vi ikke finansiering til at

varetage, men de er motiverende og varetages med stolthed, ydmyghed og faglig entusiasme, ligesom det trilaterale samarbejde og verdensarven giver os et internationalt netværk, der tilfører viden og åbner muligheder for nationalparkfonden og for hele vadehavsområdet.

Trilateralt Vadehavssamarbejde

I den kommende planperiode vil vi fortsætte vores deltagelse i Wadden Sea Board og i relevante arbejds-

*Det ikoniske fyrtårn ved Westerhever i den
slesvig-holstenske del af Vadehavet. Foto: Wasabi Film*

grupper. Det gør vi for at sikre faglighed og sammenhæng i aktiviteterne langs vadehavskysten fra Ho i nord til den Helder i Nederlandene i syd. Samtidig vil vi i et vist omfang indgå i arbejdet med den trilaterale forskningsagenda, hvor nationalparkens forskningsudvalg er udset til en central rolle. Det samme gælder arbejdet med at rulle den såkaldte SIMP ud. SIMP'en (Single Integrated Management Plan, 2023) var et krav fra UNESCO tilbage til, da Vadehavet blev udnævnt som verdensarv, som gik ud på, at de tre lande skulle lave en fælles plan for at sikre samarbejdet om Vadehavets enestående, universelle værdier, som udgør grundlaget for udpegningen som verdensarv.

I skrivende stund er Det Trilaterale Vadehavssamarbejde under omorganisering, hvor konkrete arbejdsgrupper for turisme, uddannelse (den Internationale Vadehavsskole, IWSS), shipping osv. lægges over i en Trilateral Partner Hub – et virtuelt netværkscenter, som skal huses i en bygning, som den tyske delstat Niedersachsen vil finansiere anlægget af. De traditionelle ekspertgrupper for fx fugle og klitter bevares under Det Fælles Vadehavssekretariat. Hvad disse ændringer betyder for det konkrete og praktiske tri-

laterale samarbejde vides ikke, men vi arbejder videre som hidtil, dog med det afsæt, at samarbejdet skal fokusere mere på konkrete projekter og EU-finansiering af aktiviteterne end hidtil set, især med fokus på børn, unge og studerendes kendskab til og engagement i verdensarvsarbejdet. Det skal også afklares, om tværnationale initiativer på bygningsarven kan igangsættes – enten trilateralt og/eller med de nordiske verdensarvssteder.

UNESCO Verdensarv Vadehavet

Udnævnelsen som UNESCO Verdensarv Vadehavet deler Danmark med Tyskland og Nederlandene. Formelt er det Slots- og Kulturstyrelsen, der har ansvaret for verdensarv i Danmark, og styrelsen har også ansvaret for kontakten med UNESCO i Paris, mens Miljøstyrelsen er site manager. Nationalparkfond Vadehavet er som nævnt focal point, dvs. ansvarlig for kommunikation og formidling af Verdensarv Vadehavet. Den opgave vil vi fortsat varetage ved at indgå i samarbejdet i Det Trilaterale Vadehavssamarbejde.

Også det lokale danske Strategiforum for Vadehavet som Verdensarv vil vi fortsat arbejde med og indgå i, ligesom vi vil arbejde på at få det aktiveret sammen med vadehavskommunerne og andre interessenter. Vi vil fortsat være en del af Rigsfællesskabets Verdensarvsforening, hvor der arbejdes på at sikre statslige midler til arbejdet med de danske og grønlandske verdensarvssteder.

Endelig er vi en del af Nordens verdensarvssteder, hvor vi deler viden og øger kendskabet til verdensarven. I den kommende periode vil vi se, om vi sammen med flere af de nordiske verdensarvssteder kan igangsætte et initiativ med nordisk medfinansiering. Alle de nordiske verdensarvssteder udfordres af stigende besøgstal og dermed behov for styring af besøgende, videndeling og afprøvning af styringsredskaber, bl.a. code of conduct.

I denne periode vil vi arbejde på at skabe samarbejder med lokale og danske turistorganisationer for at øge kendskabet til og samtidig sikre en god balance mellem benyttelse og beskyttelse af området (codes of conduct, visitor management).

Skallingen indgår som et af ganske få
landområder i Verdensarv Vadehavet.
Foto: Tandrup Naturfilm

Østers-plukning er en rigtig vinteraktivitet.
Foto: Red Star

7 KOMMUNIKATION

Målsætning

Øget kendskab til Nationalparkfond Vadehavet og det, vi arbejder med, samt de resultater, vi skaber.

Øget stolthed over Vadehavets helt særlige værdier, nationalparken og verdensarven.

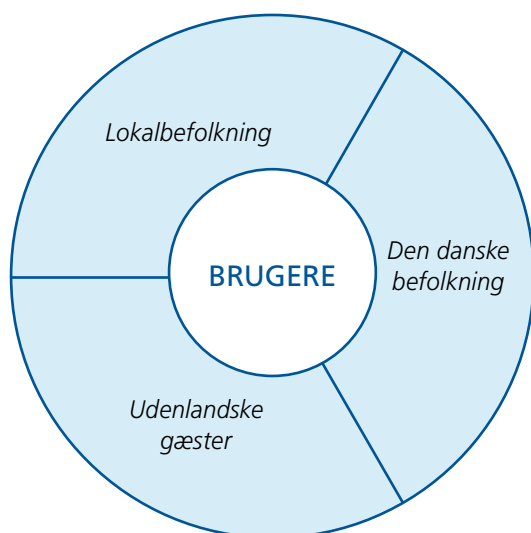
Rammer for kommunikation

Rammen for vores interne og eksterne kommunikation er fastlagt i vores kommunikationsplan, se www.nationalparkvadehavet.dk. Her kan du også finde vores brandingmanual med logo, audiovisuel guide, tekstmanual mv., som fastlægger vores grafiske udtryk.

Vores målgrupper

Nationalpark Vadehavet har alle danskere og de hundredetusinder af udenlandske besøgende, der kommer til nationalparken på ferie eller endagsbesøg, som målgrupper. Alle skal kende Nationalpark Vadehavets natur, kultur, friluftsmuligheder mv., og vide noget om det, vi laver.

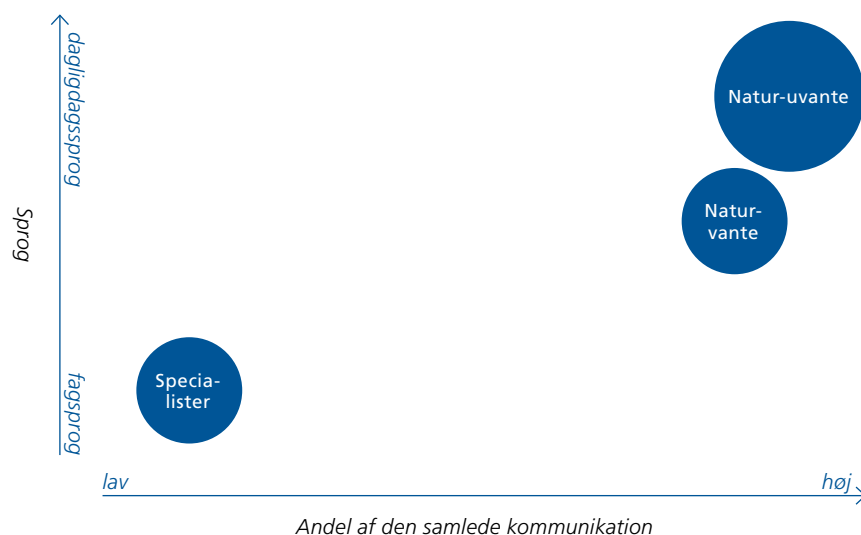
I nogle projekter og aktiviteter kan vi vælge at fokusere på bestemte målgrupper for at øge effektiviteten. Men overordnet skal vi kommunikere med alle målgrupper, fordi vi som nationalpark netop er en park for hele nationen. Det vil sige, at erhvervslivet, turismevirksomheder, lodsejere, organisationer, politikere med flere også skal vide, at vi er her. På den måde bidrager vi til den lokale udvikling.

På vores brede kommunikationsplatforme – hjemmesider, sociale medier, skilte, foldere, magasiner mv. – har vi fokus på de natur-uvante og de lidt naturvante. De smallere platforme som nyhedsmail, faglige rap-

porter og netværks-platforme, bruger vi til at kommunikere mere dybtgående og fagligt med de naturvante og specialisterne, se figuren nedenfor.

Kommunikationsplatforme og kanaler

Nationalparken kan nydes hele året i fire sæsoner, som hver især giver forskellige muligheder for oplevelser og aktiviteter. Uanset årstid skal vores kommunikation og formidling medvirke til at skabe en god, tryk og bæredygtig oplevelse for alle til at komme ud i nationalpark og verdensarv.

Ude i landskabet etablerer vi infosteder med formidling om det, man kan se på stedet og i hele nationalparken, ligesom vi bruger vores nationalparksbiler og mobile udstilling.

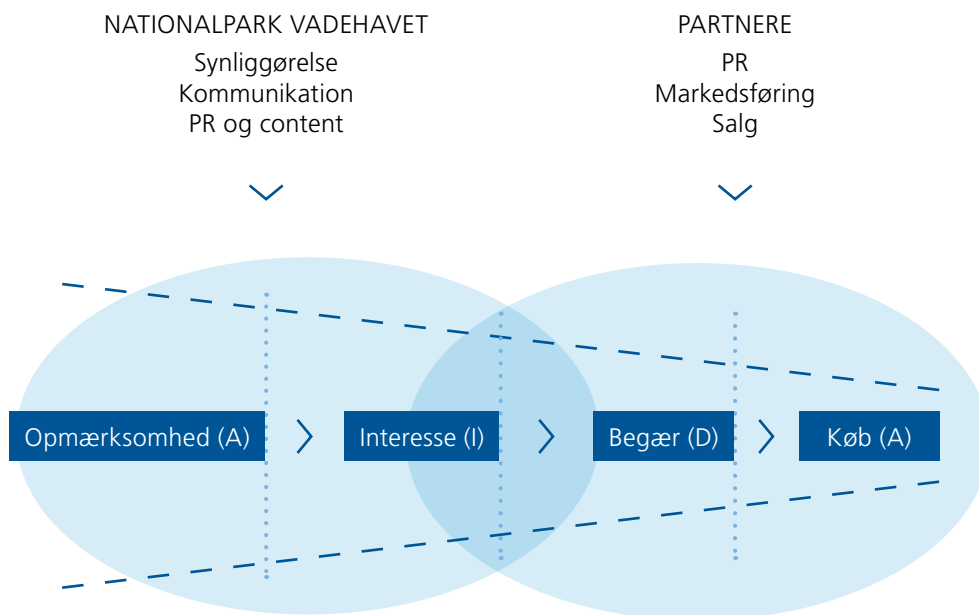
Vi kommunikerer bredt via online og analoge kanaler. Kommunikationen tilpasses målgrupperne og kulturen på det enkelte medie. De kanaler og platforme, vi arbejder med, omfatter hjemmesider, nyhedsbreve, dagspresse og andre medier, sociale medier, trykte publikationer, events og arrangementer samt nationalparkprodukter og merchandise.

Vores kommunikation går via vores egne kanaler og via vores partnere (netværkskommunikation). For at understøtte deres kommunikation og markedsføring kan de frit hente vores logoer, videoer, fotos, tekster osv. på vores online mediedatabaser. Det gælder hele vores netværk med partnerprogram, verdensarvs-partnere, frivillige m.fl.

Men vi kan, og vil, ikke det hele, og har derfor valgt, at vi arbejder med synliggørelse, kommunikation, formidling, PR og content, mens vi overlader markedsføring og salg til vores partnere, herunder turismeorganisationer, erhvervskontorer m.fl. På den måde supplerer og forstærker vi hinanden. Se figuren nedenfor.

OPGAVEFORDELING

Kystklinten ved Emmerlev Klev.
Foto: Tandrup Naturfilm

Formidling ved Myrthuegård, som er en af
i alt seks såkaldte porte til Nationalpark
Vadehavet. Foto: Red Star

8

REDEGØRELSE
OG EVALUERING

Målsætning for evaluering

Bekendtgørelsen om Nationalpark Vadehavet har følgende målsætning:

“Nationalparkens udvikling skal følges og evalueres”.

Evaluering af nationalparkens samlede udvikling

Bekendtgørelse og lov tilsiger, at vi hvert sjette år skal redegøre for og evaluere på de aktiviteter, der er gennemført i den forgangne planperiode. Forud for Plan for Nationalpark Vadehavet 2025-2030 er der evalueret på det, vi har arbejdet med og gennemført i planperioden 2019-2024 med afsæt i nationalparkplanens målsætninger. Til opgaven har vi været grundige og har benyttet kvantitative vurderinger af hver enkelt aktivitet, ligesom eksterne interessenter har givet deres vurdering af os og det, vi laver. Vi har desuden indkøbt markedsanalyser (borgere, turister), gennemført partnersurveys osv.

Evalueringen er inddraget i udarbejdelsen af nærværende plan for 2025-2030, og selv om den viser, at vi er den mest kendte og besøgte danske nationalpark, så viser den også, at vi har et klart behov for at øge kendskabet og ejerskabet til det, vi laver.

Derudover indsamler Miljøstyrelsen data på naturen i Vadehavet som led i Natura 2000-overvågningen, som vi kan anvende. Trilateralt udarbejdes Qualitative Status Reports som led i Det Trilaterale Vadehavssamarbejde. Disse rapporter er opdelt på geomorfologi, habitater, menneskelig aktivitet og forurening, som igen er opdelt på mere end 20 delrapporter. Også disse data kan vi anvende til at vurdere på udviklingen i området.

Også forskningsmæssigt gennemføres undersøgelser på en række biologiske, geologiske, samfundsvidenskabelige m.fl. områder, som vil indgå i vores arbejde med at evaluere på nationalparkens udvikling.

Evaluering af de enkelte initiativer

Fremadrettet vil vi fortsat sætte mål for vores aktiviteter med afsæt i bæredygtighedens tre bundlinjer: people, planet og profit. People betyder, at der skal tages hensyn til de mennesker, der bor her, og dem, der rejser hertil. Planet betyder hensyntagen til natur, miljø og klima. Profit betyder økonomisk gevinst. Det er ikke altid, at en aktivitet kan opgøres i nytteværdi, men ofte kan den. Det skal vi gøre, hvor muligt. Men natur er natur, og kultur er kultur og har værdier i sig selv, som bidrager til nationalparkens fortsatte bæredygtige udvikling.

Sekretariatet vil fortsat udarbejde ledelsesorienteringer til bestyrelsesmøderne, hvor der gøres status på fremdrift og resultater på økonomi, organisation og hver enkelt aktivitet fra seneste møde og til det aktuelle møde. Derved er alle aktiviteter transparente, og det fremgår, om vi når vores mål.

På den måde evalueres der på både nationalparkens samlede udvikling og på de enkelte aktiviteter. Hvert år udarbejdes en årsrapport med afsæt i ledelsesorienteringerne, hvoraf det fremgår, hvad der arbejdet med og skabt af resultater i det forgangne år. Årsrapporterne fremgår af www.nationalparkvadehavet.dk.

*Nationalparkskibet 'Vadehavet' på vej ad Varde Å
mod dens udløb i Ho Bugt. Foto: Kristian Simonsen*

Stære går til ro i marsken.
Foto: Torben Andersen

9 AFRUNDING

Dette afsnit afrunder Nationalparkfond Vadehavets plan for tredje planperiode 2025-2030. Planen er udarbejdet med afsæt i evaluering af den forgangne planperiode og på de erfaringer, der er høstet i perioden. Den bygger også i høj grad på 450 idéer og forslag, som skolebørn, borgere, partnere, bestyrelses- og rådsmedlemmer, frivillige, udvalgsmedlemmer og flere andre har bidraget med i 2024.

Planen er opdelt på seks indsatsområder, som tager afsæt i målsætningerne i lov om nationalparker og bekendtgørelse om Nationalpark Vadehavet, ligesom den folder vores vision og mission ud via de konkrete aktiviteter.

Nogle aktiviteter og indsatser er fortsat fra sidste planperiode, mens nogle er afsluttet, nogle er lukkede og nye er kommet til. Blandt de nye er også større samfundsordrer, som sigter mod at bidrage til løsninger af udfordringerne på disse områder, eksempelvis biodiversitetskrisen og folkesundhed. Vi tror ikke, at vi kan løse problemerne, men vi kan bidrage til deres løsning. Det kræver, at vi evner at samle og inddrage nuværende og nye samarbejdspartnere fra lokalsamfund, organisationer, myndigheder, uddannelse, forskning m.fl. Men det er også en forudsætning for succes, at samarbejdspartnerne viser vilje og lyst til at arbejde med. Det gælder lokalt, nationalt og internationalt, ligesom det er en forudsætning, at vi kan skaffe finansiering til at sikre aktivitetsniveauet.

Nationalparkfond Vadehavet har medvirket i og indgår stadig i mange projekter og aktiviteter. Vi har været inddraget i flere end 90 store og små projekter i den forgangne periode. Det har indimellem udfordret bestyrelse, råd, udvalg og omverdenens overblik over vores indsatser. Derfor har denne plan samlet de enkelte aktiviteter og projekter i færre, større satsninger på de respektive indsatsområder, så vi skaber et bedre overblik for dem omkring os og samtidig nemmere kan kommunikere det, vi arbejder med, og de resultater, vi leverer.

Nationalpark Vadehavet rummer en verdensarv, der opfylder hele tre UNESCO verdensarvskriterier, der hver især kunne give en verdensarv. Vadehavets natur har enestående, universel værdi, ligesom fx Serengeti, Great Barrier Reef, Grand Canyon, Thingvellir og cirka 200 andre natur-verdensarvssteder. De værdier skal vi være med til at passe på og formidle for nutidige og kommende generationer, så de kan komme ud at opleve Vadehavet. Det skal vi gøre bæredygtigt, så vi og vores børn og børnebørn kan være stolte over Vadehavets verdensarv og nationalpark og det, vi har gjort for at sikre området for eftertiden.

BILAG

Sammenfatning af miljøvurdering.

NOTER OG KILDER

- 1 www.retsinformation.dk/eli/lta/2017/120 og www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=133677
- 2 www.mst.dk/natur-vand/natur/natura-2000
- 3 <https://havplan.dk/da/page/info>
- 4 https://commission.europa.eu/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance_da
- 5 https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_da
- 6 <https://www.consilium.europa.eu/da/policies/biodiversity/>
- 7 Nederlandene er det officielle navn for Nederlandene
- 8 www.nationalparkvadehavet.dk; www.cwss.org
- 9 Whc.unesco.org
- 10 www.verdensmaalene.dk
- 11 CWSS: Bæredygtig turisme i Destination Verdensarv Vadehavet, 2014; CWSS: Wadden Sea World Heritage – Brand Paper, 2015.
- 12 www.eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/ALL/?uri=CELEX:52010DC0352; www.ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/blue_growth_en; https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_da; <https://www.consilium.europa.eu/da/policies/biodiversity/>; <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/natura-2000>
- 13 www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories
- 14 www.retsinformation.dk/eli/lta/2017/120
- 15 <https://mst.dk/borger/natur-og-fritid/natur-og-biodiversitet/naturkanon>
- 16 www.nationalparkvadehavet.dk
- 17 www.nationalparkvadehavet.dk
- 18 <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2007/867>
- 19 Geoviden nr. 1, 2009.
- 20 Whc.unesco.org
- 21 Whc.unesco.org
- 22 <https://www.waddensea-worldheritage.org/da/beskyttelse-og-forvaltning>
- 23 Nationalpark Vadehavet. Strategi 2016-2022 (2015); Nationalpark Vadehavet. Plan 2019-2024 (2018).
- 24 Nationalpark Vadehavet. Strategi 2019-2024 (2015); Nationalpark Vadehavet. Plan 2019-2024 (2018).
- 25 Nationalpark Vadehavet. Partnersurvey 2020; Nationalpark Vadehavet. Partnersurvey 2023.
- 26 www.verdensmaalene.dk
- 27 §3 i BEK nr. 1159. af 30/09/2010 om Nationalpark Vadehavet.

Vadehavsnaturen er uovertruffen, når man skal have
renset hjernen og ladet batterierne op. Foto: Red Star

DEN VÆRDIFYLDE HISTORIE

Vores værdifyldte historie – vores kernefortælling – er den grundfortælling, som hele vores storytelling og kommunikation bygger på. Det er den alle vores historier udspringer fra.

Når du møder os fra Vadehavet, mærker du med det samme, at der er en særlig kraft i området. Naturen er nærværende i en grad, så det på en stormvejrsgang kan virke skræmmende. Kulturen er stærk. Husene anderledes. Folk er formet af de livsvilkår, som hersker. Selv når vi danser, er vi noget særligt.

Naturen er smuk. Og barsk. Den er lys. Og mørk. Kontrasterne er enestående. Som når dagen slutter, og solen dækker kilometer af våd strand med guld. Samspillet er aldrig ens, men altid til stede. Mød det i marsken. Mærk tidevandets puls.

Vadehavet er en nøgle til at forstå naturens store linjer. Uundværligt for verdens trækfugle. Det

er et spisekammer. En på alle måder enorm ressource, hvor vi yder en indsats for dyr og planter. Vi beskytter verdens naturarv og giver den videre til dine børn.

Nationalpark Vadehavet favner mange interesser. Vi er ildsjæle med et fælles mål: at benytte, beskytte og udvikle området med respekt for fortid, nutid og fremtid. Både helt konkret og fysisk – ved at dele viden – via uddannelsesaktiviteter – og gennem unikke produkter, du kan købe og smage.

Mød Vadehavet. Brug området med respekt og få oplevelser, du vil tage til dig – og med dig – videre i dit liv.

Foto: Red Star

NATIONALPARK VADEHAVET

Nationalpark Vadehavet · Havnebyvej 154 · DK-6792 Rømø · Tlf. +45 72 54 36 34
www.nationalparkvadehavet.dk · vadehavet@danmarksnationalparker.dk

 vadehavet nationalparkvadehavet